

Voruta

Nr. 9 (747) 2012 m. balandžio 28 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1

Šiame numeryje

4

Elena MARKUCKYTĖ,
Donatas PILKAUSKAS,

Savanorių kovos vaduojant
Panevėžio miestą 1919 m.

7

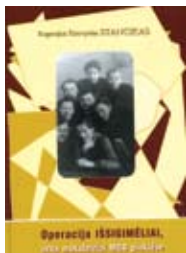
Stasys MILIUKAS

Prisiminimai apie
Bronislovą Lubį

15

Astrida PETRAITYTĖ

Tai vis šilutiškių kančios
ir didvyriškumas

Popiežiaus šventė 2012

Apaštalinio Nuncijaus Luigi Bonazzi sveikinimo žodis*

Brangūs Bičiuliai,

Visus su džiaugsmu sveikinu ir dėkoju už man labai malonų jūsų dalyvavimą šioje 2012 metų popiežiaus šventėje.

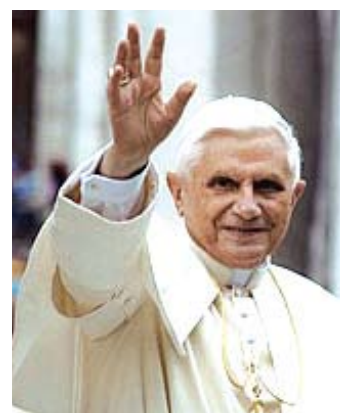
Dėkoju kiekvienam atskirai, bet leiskite ypač paminėti Ministrą Pirmininką poną Andrių Kubilių, čia esančius Parlamento narius ir kitus valstybės vadovus. Dėkoju ponams ambasadoriams bei jų bendradarbiams ir, savaime suprantama, su tikrai broliškais jausmais dėkoju Lietuvos vyskupams, ypač kardinolui Audriui Juozui Bačkui ir Vyskupų Konferencijos Pirmininkui Jo Ekscelecijai Sigitui Tamkevičiui, taip pat mieliems kunigams, seserims ir broliams vienuoliams, katalikiškų judėjimų, asociacijų ir organizacijų atstovams. Kartu su broliška meile sveikinu stačiatikių arkivyskupą Inokentijų, liuteronų vyskupą Mindaugą Sabutį ir visus kitus religinius vadovus. Dėkoju kultūros pasaulio ir žiniasklaidos atstovams ir visiems kitiems bičiuliams. Taigi, kuo nuoširdžiausiai visus sveikinu.

Tarp mūsų taip pat yra Jo Ekscelecija monsinjoras Enderis, kuris buvo antruoju nuncijumi Lietuvoje ir daugeliui bus malonu su juo susitikti.

Šią šventę minime kaip tik tą dieną,

Apaštalinis Nuncijus Luigi Bonazzi

Popiežius Benediktas XVI

kurią Benediktas XVI, praėjusį pirmadienį (balandžio 16 d. – red. past.) laimingai sulaukęs aštuoniasdešimt penkerių metų amžiaus, švenčia savo išrinkimo popiežiumi septintąsias metines.

Būtent du tūkstančiai penktųjų metų balandžio devynioliktosios dienos vakare jis prabilo šiais paprastais žodžiais: *Brangūs broliai ir seserys, po didžiojo popiežiaus Jono Pauliaus II, garbingieji kardinolai išrinko mane – paprastą ir nuolankų Viešpaties vynuogyno darbininką.*

Mane ramina tai, kad Viešpats moka darbuotis bei veikti ir su netobulais įrankiais, bet visų pirma pasivedu jūsų maldoms.

Per šiuos metus matėme, kad popiežius Benediktas tikrai save laiko paprastu ir nuolankiu Viešpaties vynuogyno darbininku ir taip gyvena. Jis daug dirba ir tai daro su džiaugsmu, bet visų pirma rodo nepaprastą pasitikėjimą Dievu, kuris yra vynuogyno šeimininkas. Jis žino, kad Viešpats moka

Nukelta į 9 p.

Trakuose – Lietuvos maironiečių šventė, skirta Maironio 150-mečiui

Jurginių sambūrio „Pilis, tu tiek amžių praleidai garsiai...“ Trakų salos pilyje vedėjai – Kauno Maironio universitetinės gimnazijos abiturientai Lėja Kačerginskytė (konkurso „Pavasario balsai“ laureatė) ir Deividas Margevičius (gimnazijos maironiečių pirmininkas)

Lietuvos Respublikos Seimas 2012 m. paskelbė Maironio metais. Būtent šiais metais sukanka 150 metų, kai gimė mūsų tautos milžinas Jonas Mačiulis-Maironis. Šiai progai paminėti balandžio 21 d., šeštadienį, maironiečių draugija visus sukvietė į Trakus – čia vyko Jurginių sambūrio „Pilis, tu tiek amžių praleidai garsiai...“ ir mokinių poezijos konkurso „Pavasario balsai“ šventė.

Renginyje dalyvavo daugiau nei 600 maironiečių draugijos narių: mokinių, mokytojų, mokslininkų, menininkų.

Pirmiausia šventės dalyviai apsilankė Vytauto Didžiojo gimtinėje – Senuosiuose Trakuose. Ankstokas saulėtas pavasario rytas puikiai tiko pasižvalgyti po istorinę

Nukelta į 6 p.

Mažoji Lietuva

Smalininkai – Mažosios Lietuvos vartai

Dr. Martynas Purvinas

2011 m. „Vorutos“ fondo išleistoje mano knygoje „Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai“ buvo išspausdinti ankstesniais metais šiame laikraštyje publikuoti rašiniai apie įdomesnes krašto vietas. Dabar pradėdamas naują rašinių ciklą, kurį galima pavadinti „Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais“.

Čia bus aprašomas šimtmečius veikęs didysis vandens kelias, kuriuo iš Didžiosios Lietuvos (nuo pat LDK ir dar ankstesnių laikų) į Vakarų būdavo plukdomi įvairiausi kroviniai į Baltijos pakrantes, iš kur jie keliau-

davo į tolimesnius kraštus. Daugelį amžių (kol nebuvo nei geležinkelių, nei patikimesnių sausumos kelių) būtent vandens keliai būdavo patys patogiausieji ir ekonomiškiausi. Senoji laivyba lėmė vadinamųjų jūrinių valstybių ilgą laiką klestėjimą, nuošalėje liekant „sausumiečiams“ – svarbesnių vandens kelių neturintiems. Sakoma, kad Europos civilizacijos ištakų – antikinių kultūrų – klestėjimą kažkada nulėmė laivybai patogi Viduržemio jūra – neužšalantys vandenys be tropikuose dažnų uraganų ir su gausiais užtekiais – uostais raižytose pakrantėse, įtekančiomis svarbiomis upėmis. Deja, ne tokia patogi Baltijos jūra ilgokai buvo civilizuoto pasaulio pakraštyje, tik vėliau pradėta naudotis netrumpais vandens keliais iki Senosios Europos civilizacinių centrų. Galop laivyba susidomėta ir Nemuno baseine, senųjų baltų žemėse. Čia klostėsi sava jūrinė kultūra, palaipsniui besivysčiusi daugelį šimtmečių, sparčiai sunaikinta sovietinės okupacijos laikais, o vėliau beveik pamiršta. Šiuose rašiniuose bus bandoma priminti tuos pamirštos istorijos puslapius, praityje beveik kasdieniškas keliones iš Dzūkijos ar Aukštaitijos į Vakarų plaukusiais laiveliais ar sieliais.

Nukelta į 3 p.

Knygos „Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai“ pristatymas pagėgiškiams

Elena STANKEVIČIENĖ, Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos direktorė

Ir naujuose Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos namuose tęsiamos veiklos tradicijos: eksponuojamos literatūrinės ir meno parodos, rengiami savivaldybės Nevyriausybinų organizacijų narių užsiėmimai, susitikimai, organizuojami knygos renginiai, nenutrūkstamu srautu į biblioteką plaukia ekskursijos. Biblioteka tikrai turi ką parodyti įvairaus amžiaus smalsuoliui – nuo patalpų, kur patogų leisti laisvalaikį ir jaunam, ir senjorui iki bibliotekos ekspozicijų, parodų, knygų naujienų.

Balandžio 5 d. įvyko architekto, Mažosios Lietuvos ir jos kultūros paveldo tyrinėtojo dr. Martyno Purvino knygos „Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai“ pristatymas pagėgiškiams. Su knygos autoriumi atvyko jo gyvenimo ir mokslinės veiklos bendražygė, architektė Marija Purvinienė, leidėjas, nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Vorutos“ vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius (tai jo vadovaujamas „Vorutos“ fondas išleido šį leidinį), Lietuvos Respublikos konsulato Sovetsko mieste Ministras patarėjas profesorius Bronius Makauskas.

Pagėgių savivaldybės mero pavaduotojas Vytautas Stanišauskas sveikindamas visus susirinkusius pabrėžė, kad šis knygos pristatymas labai simboliškas – tai pirmasis knygos renginys naujojoje bibliotekoje ir kad pirmoji knyga, kuri šiandieną pasitinkama, yra būtent dr. Martyno Purvino, žmogaus, labai daug mūsų kraštui nuveikuso, net kelis dešimtmečius paskyrusiam mūsų krašto tyrinėjimams.

Profesorius Bronius Makauskas džiaugėsi, kad gali dalyvauti knygos pristatyme kartu su taip gausiai susirinkusiais žiūrovais, sakė, kad pasirengęs dirbti abipus Nemuno gyvenančių lietuvių labui ir naudai, sieksias pažinti dar taip nepažįstamą mūsų kraštą ir jo žmones.

Knygos autorius dr. Martynas Purvinas pristatydamas naująją knygą pasakojo, kad beveik per keturis dešimtmečius jiedu su žmona Marija išvaikščiojo ar dviračiu apkelio visą mūsų kraštą skersai ir išilgai, abu prisimena kiekvieną susitikimą su paprastais kaimo žmonėmis, minėjo, kad

per šį laiką padaryta keli šimtai tūkstančių nuotraukų, publikuota gausybė straipsnių, parengtos kelios knygos. Ir ši knyga, sakė Dr. Martynas Purvinas, yra dokumentas, užfiksavęs dar išlikusius gražiuosius krašto raudonų plytų pastatus, istabią šio krašto architektūrinę puošybą, deja, liudijantis ir apie tai, kas nenumaldomai nyksta... Autorius sakė, kad knygoje aprašomo 39 Mažosios Lietuvos dalies – Pagėgių savivaldybės, Jurbarko, Klaipėdos Šilutės ir Tauragės rajonų – kaimai, pristatoma šių kaimų istorija, gyventojų verslai, jų gyvenamosios ypatumai, kaimų raida. Knyga iliustruota autoriaus nuotraukomis, čia aprašomi mūsų savivaldybės Bitėnų, Būbliškės, Gudų, Jonikaičių, Pavilkių, Plaškių, Nausėdų, Opstainių ir kt. kaimai. Knygoje pateiktas Adomo Brako sudarytas Klaipėdos krašto žemėlapis. Leidinyje gausu Pagėgių krašto kaimų raidos, plėtros ir kaimų, pastatų, sodybų sunykimo faktų...

Leidėjas Juozas Vercinkevičius dėkojo Ievai Jankutei, Pagėgių savivaldybei už svarią paramą šiam leidiniui išleisti, anot jo, tai rodo rimtą savivaldybės ir administracijos vadovų požiūrį į savo kraštą, jo kultūrą, paveldo problemas, na, žinoma, ir į knygą. Juk ir pristatymas vyksta naujuose knygos namuose, savo plotais, erdvėmis ir estetika niekuo nenusileidžiantiems sostinės ar užsienio bibliotekoms.

Architektė Marija Purvinienė prisiminė ir papasakojo linksmų ir rimtų nutikimų, patirtų per įvairias ekspedicijas, kvietė visus susirinkusius mylėti ir saugoti savo kraštą, vaišino pačios iškeptais gardėsiomis, o šaunusis Pagėgių savivaldybės Neigaliųjų draugijos moterų ansamblis, vadovaujamas Edvino Palioko, ne tik atliko puikių kūrinių, bet ir pildė susirinkusiųjų pageidavimus – garsiai ir sklandžiai skambėjo visų vakaro dalyvių atliekamas miesto himnas „Mano miestas Pagėgiai žali“, „Žemė Lietuvos ažuolai žaliuos“.

Štai taip vyko pirmasis Knygos renginys naujuose bibliotekos namuose, pirmasis, tačiau, žinoma, ne paskutinis...

Astos Andrulienės nuotr.

Vakaro svečiai. Iš dešinės (pirmoje eilėje): Pagėgių sav. viešosios bibliotekos direktorė Elena Stankevičienė, Pagėgių sav. mero patarėja Rita Vidraitė, Pagėgių sav. Buhalterinės apskaitos skyriaus vedėja Zita Stanišauskienė, Pagėgių sav. mero pavaduotojas Vytautas Stanišauskas

AUTORIŲ DĖMESIUI!

Dėkojame visiems, kurie „Vorutai“ siunčia savo sukurtus rašinius, ir primename, kad rašiniai turėtų būti ne didesni kaip 7 000–8 000 simbolių (spaudos ženklų), iliustracijos ir nuotraukos siunčiamos jpg, tiff formatu. Rašiniai siunčiami el. p. vorutosfondas@voruta.lt. Siunčiami straipsniai turi atitikti kalbos kultūros reikalavimus, t. y. suredaguoti, nuotraukos ir iliustracijos turi turėti metrikas, t. y. reikia nurodyti, kas yra tose nuotraukose, kas nuotraukų autoriai bei šaltiniai.

Kitiems laikraščiams siųsti straipsniai yra nepriimami.

*Pagarbiai
Redakcija*

Iš kairės: kalba Lietuvos Respublikos konsulato Sovetsko mieste Ministras patarėjas profesorius Bronius Makauskas

Dr. Martyno Purvino knygą įsigiję pagėgiškiai nepraleido progos gauti autografą

Koncertuoja Pagėgių savivaldybės Neigaliųjų draugijos moterų ansamblis

Smalininkai – Mažosios Lietuvos vartai

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Atkelta iš 1 p.

Ta laivyba ilgai siejo lietuviškas žemes – Karaliaučiuje, Labguvoje ar Tilžėje skambėdavo ne vien vietinių lietuvininkų šneka, bet ir atvykėlių iš Neries ar Nemuno aukštupių kalbos. Tas didysis eksporto kelias Nemunu ir jo atšakomis, Kuršių mariomis ir vėlesniais kanalais veikiausiai padėjo LDK suklestėjimui „auksiniais“ XVI–XVII amžiais, Kauno ir Vilniaus tuometinei plėtrai. Vandens kelias padėjo ir Mažajai Lietuvai – jos pakrančių gyvenvietėms, tenykštėms imonėms ir jų darbuotojams. Pavyzdžiui, gausiose lentpjūvėse būdavo pjaunami iš Nemuno baseino atplukdytieji rasta, iš tų lentų ir apipjautų sienojų statyti dailūs namai įvairiose Mažosios Lietuvos vietovėse (nuo Juodkrantės ir Nidos iki Rusnės ir Tilžės). Iš aukštupio atplukdytus krovinius pamaryje ir pajūryje perkraudavo vietiniai krovikai, dalį tų krovinių perimdavo vietos laivininkai, gerai žinoję kelius į Vakarų. Tas didysis krovinių gabenimas nevyko tik viena kryptimi – prieš srovę į Didžiąją Lietuvą būdavo plukdomos įvairiausios prekės – nuo prabangos dalykų LDK didikų kunigaikščių ir Abiejų Tautų Respublikos laikais iki lietuviškų leidinių knygnešių laikais. Pakrantėse laidoti ilgose kelionėse mirę keliauninkai, gyvieji atvykėliai kartais nustebindavo vietos gyventojus iš toli atvežtais papročiais ir kitokia šneka. Būta populiarių planų – kelionės vadovų, kuriuose vardintos pakrančių smuklės ir patogesnės vietos nakvynei. Patyrę keliautojai gerai žinodavo pakrančių gyvenvietes ir jų privalumus, staigėsius upių vingius ir pavojingas rėvas. Būta „gyvenimo ant vandens“, kai senoviški laivų savininkai beveik nelipdavo į krantą ilgesniam laikui, kai tie laivai ilgam tapdavo kasdieniu būstu su savomis virtuvėmis ir miegamaisiais.

Nemunu iš aukštupio atplaukdavusiems kiek kitoks gyvenimas prasidėdavo Smalininkuose – ilgaamžės sienos tarp gretimų valstybių priangyje.

Smalininkų ir jų pasienio ištakos

Ties Smalininkais į Nemuną įteka nedidelis Šventosios upelis, atitekančias iš didžiųjų girių ir pelkynų. Spėjama, kad baltų žemėse neretos tokio vardo upės gal žymėdavo kokias tarpgentines ribas – senosioms dievybėms paliktus žemės ruožus, kur galėję būti kokių šventviečių.

Šiandieniniuose Smalininkuose išsiskiria savitas kapinių kalnas aukštame Nemuno slėnio šlaite ties Šventosios slėniu. Gal ten galėjo būti tų laikų žmonėms reikšminga, gal net šventa vieta, naujaisiais laikais paskirta kitam svarbiui tikslui – amžinojo poilsio vietai. Kažkada nuo tų Nemuno šlaitų būdavo patogus daitytis į upe praplaukiančius luotus, ten galėjo būti kokių stebėtojų postų.

Šventosios žiotys žymi nemažą Nemuno vingį, kuriame srovė suplaudavo smėlėtą pakrantę ir patogią prieplauką seniesiems laiveliams. Prie kranto priartėjęs vandens srautas padėdavo pasiekti tą pakrantę, kurioje negrėsė jokie akmenynai ar kitos kliūtys. Čia nuo seno galėjo būti patogesnė vieta atokvėpio ieškodavusiems laivininkams. Lėkštoje pakrantėje buvo galima ir palopyti kelionės nuvargintus laivelius, pasinaudoti ilgaamžė laivininkų bičiule „smala“ (degutu), kamšant mediniuose korpusuose besiveriančius plyšius. Ta „smala“ (su pakulomis ir panašiais dalykais) tūkstantmečius padėdavo sandarinti laivus, ginti medieną nuo drėgmės ir kitų bėdų.

Senieji plaukiojai (kažkada pasroviui plaukdavę upėn nuvirtusiais medžiais, vėliau plausteliais ir skobtiniais luotais) nepalikdavo žymesnių savo gyvenimo ženklų. Jų kuklių stovyklaviečių pėdsakus dažniausiai nuplاندavo kasmetiniai Nemuno potvyniai, nugremždavo nirtulingieji ledonešiai. Sunykę senoviniai luotai dažniausiai sudūlėdavo (panašų atrandama tik ramiose ežerų vandenyse ar kokiose pelkėse – buvusiuose užutekiuose ir pan.), aštrūs laiko dantys nepalikdavo ir kitų senosios buities rakandų.

Vandens matavimo stotis

Dažniau Nemuno pakrantėse būdavo aptinkama vikingų pėdsakų – apie tūkstantį metų išgulėjusių metalo ir kitokių dirbinių. Deja, bene visas Baltijos pakrantes išnaršę Skandinavijos vikingai Nemunu tikriausiai pernelyg nesizavėję. Atrodo, kad jų laikais šiuose paupiuose beveik nebuvo turtingų gyvenviečių, kur būtų galima aptikti vertingo grobio. Nemunas gal laikytas mažareikšmiu aklagatviu – žinomaisieji vandens keliai iš Baltijos jūros ir turtingus pietinius kraštusėjo Vysla, Dauguva ar Neva (ten keliauta „iš variagų į graikus“), kur nuo labai senų laikų naudotasi laivų pervalkomis į Dniepro, Dunojaus ir kitų pietų upių baseinus. Su vikingais siejamos reikšmingesnės senovės gyvenvietės žinomos pajūryje ir prie Nemuno ištakų, apie jų žygius upe aukštyn mažai tėra duomenų. Pakrančių radiniai gal rodo kažkada buvusias vikingų stovyklavietes, kokio atokvėpio vietas.

Skandinavijos vikingams ir jų palikuonims išsibarsčius didžiulė Europos ir Azijos platybėse (nuo Rusijos ir Bizantijos, nuo Anglijos ir Prancūzijos iki Sicilijos ir Palestinos), nuo X–XI a. atėjo germanų ekspansijos epocha. Saksai brovėsi į Baltijos pietvakarinius pakraščius, ten sparčiai kūrėsi ir augo nauji laivybos centrai (pradedant Hamburgu ir Liubeku). Į Baltijos rytines pakrantes pasuko pirkliai laivų flotilės, baltų žemių krantuose kurdamos naujas prekyvietes.

Taikesnis periodas truko visai neilgai – daug kam parūpo užkariauti veikiausiai menkai gyventą rytinę Baltiją. XIII a. pradžioje užimtose Dauguvos žiotyse prasidėjo Kalavijuočių ordino epopėja. Su senaisiais prūsais kariavęs lenkų kunigaikštis Konradas Mazovietis 1230 m. leido Vyslos žemupyje įsikurti savo talkininkui – Kryžiuočių ordinui, su kuriuo tikėjosi nugalėti nepaklusniusios baltus. Taip prasidėjo beveik ketvirtį tūkstantmečio trukę baltų genčių pavergimo karai, nepabaigiami kryžiaus žygiai prieš „pagonis“.

XIII a. viduryje prie faktinių Nemuno žiočių, dabartinės Klaipėdos vietoje, Kalavijuočių ordinui pastačius Memelburgo pilį, o Kryžiuočių ordinui įsitvirtinus ties Priegliaus žiotimis Tvankštėje (taip prūsai vadino Karaliaučiu) buvo užblokuotos visų didžiųjų upių (nuo Vyslos iki Dauguvos) žiotys – keliai į krašto gilumą. Taip pagal anuometinę gan išvalgią užpuolikų strategiją buvo atkirsti didžiulių teritorijų galimi ryšiai vandens keliais su Vakarų civilizacijos centrais. Patogių jūros kelių atplaukdavo vis nauji talkininkai, moderni ginkluotė ir visa kita, ko reikėjo naujų žemių užkariautojams. Nuo Baltijos jūros pakrančių ir didžiųjų upių žiočių skverbiasi vis gilyn į sausumos plotus, pasinaudojant tinkamais vandens keliais ginkluotei ir kitkam plukdyti link mūšių vietų.

Ventės Rage – Nemuno deltos ir Kuršių marių riboje – buvo pastatyta Vindenburgo pilis, XIII a. pabaigoje Prūsijos kryžiuočiai pradėjo įsitvirtinti Nemuno žemupyje. Užnugaryje palikus pavergtas prūsų gentis ir permainingai kovojant su LDK pajėgomis, statytos vis naujos kryžiuočių pilys palei Nemuną, pasiekiant Kauno apylinkes ir žygiuojant dar tolyn. Vis naujuose kryžininkų

Katalikų bažnyčia Smalininkuose

žygiuose prieš pagonis dalyvaudavo vos ne visos Europos atstovai – nemenka dalis dabartinės Europos Sąjungos (be germaniškųjų valstybių žmonių, būta anglų, prancūzų, bohemiečių – čekų ir t. t.). To begaliniai užsitęsusių karo (savo trukme pranokusio kur kas labiau išgarsintuosius Šimtametį, Trisdešimtį metų ir kitus ilguosius Europos karus), užsispyrusiai atkaklaus lietuvių ir žemaičių pasipriešinimo galop neatlaikė ir tikriausiai begaliniai dideli Vakarų Europos ištekliai.

Laimingai (mūsų požiūriu) susiklosčius daugybei aplinkybių Vakarų Europoje (nuo gamtos pokyčių, epidemijų dažnio iki ūkio nuosmukio ir t. t.), užsitęsęs karas pietrytinėje Baltijoje jau nebebuvo toks svarbus ir pelningas kaip ankstesniais amžiais. Didesnių išteklių nepajėgęs sukaupiti Kryžiuočių ordinas pralaimėjo Žalgirio mūšį ir vėlesnius karus su Lenkija, kuri atsiėmė Vyslos žemupį ir kitas sau reikalingas žemes. Deja, anuometinėms progomis atsiimti baltišką žemę nepasinaudojo LDK valdovai, gal kitaip lošdami anuometinį politinį pokerį (kas galėtų paneigti, kad kas nors tikėjosi nusilpusią Ordino valstybę išsaugoti kaip galima sąjungininką kilus grėsmė iš Lenkijos).

Tad Smalininkų apylinkėms didieji mūšiai baigėsi prieš 590 metų, kai LDK ir Lenkijos valdovai prie Melno ežero sudarė taikos sutartį su Kryžiuočių (Vokiečių) Ordinu, nubrėždami suderėtą sieną tarp Ordino ir jo priešininkų valdų.

Istorijos mėgėjams žinoma daug taikos sutarčių, kurias LDK sudarinėdavo su Ordinu, bene kaskart pasižadant draugystę ir visa kita. Tokios sutartys dažniausiai būdavo sulaužomos jau po metų, kitų, vėl pradedant tikriausiai begalines kovas. Veikiausiai ir patys derybininkai neįsivaizdavo, kad 1422 m. sudarytoji Melno sutartis išties galios beveik penkis šimtus metų, kad taip be galo ilgai išliks nedaug tepakeista valstybinės sienos tarp gretimų šalių trasa.

Idomu, kad ta valstybinė siena buvo ilgaamžiškesnė už pačias valstybes. Jau 1525 m. nebeliko Prūsijos kryžiuočių ordino valstybės. Ją pakeitė pasaulietinė Prūsijos kunigaikštystė, vėliau jungtinė Prūsijos ir Brandenburgo valstybė, o nuo XVIII a. pradžios – Prūsijos karalystė. Po Liublino unijos LDK tapo Abiejų Tautų Respublikos dalimi ir XVIII a. pabaigoje galutinai žlugo, jos žemes okupavus ir aneksavus Rusijos imperijai, kuri taip pat neperžengė senosios sienos. Melno sutartimi nubrėžtos valstybinės sienos nepajėgė labiau pakeisti neilgas napoleonmetis, po visokių pasistumdymų vėl grįžta prie senųjų ribų. Atgijusi ir labai sustiprėjusi Prūsijos karalystė 1871 m. įstengė sukurti Vokietijos imperiją – reikšmingą atsvarą carinės Rusijos galybei.

Tos dvi imperijos galop susirėmė 1914 m. rudenį, Rusijos kariuomenei peržengus senąją sieną, išgyjavus į Vokietijos valdas ir užėmus Mažąją Lietuvą – nuo XV a. prie Nemuno žemupio ir Priegliaus baseino susiklosčiusią lietuvišką etnokultūrinį regioną. 1915 m. Rusijos kariuomenė patyrusi pralaimėjimą pradėjo trauktis iš Lietuvos, o sustiprintos Vokietijos armijos nužygiavo į Rytus – iki

pat ilgamečio fronto linijos Rytų Lietuvos pakraščiuose.

Pokariu naujas Europos valstybių sienas ėmėsi nustatinėti anuomet aukščiausią institucija – Paryžiui sukviesti nugalėtojų atstovai. Tuometinė Versalio taikos sutartimi nuo 1920 m. pradžios nuspresta pakeisti dar Melne nustatytą ilgaamžę valstybių sieną – iš kare pralaimėjusios Vokietijos atimant Klaipėdos kraštą, o naują valstybinę sieną tarp Vokietijos ir savarankiško darinio statusą gavusio krašto nubrėžti Nemuno upe. Taip beveik po pusės tūkstantmečio metų Nemuno žemupio krantai atiteko skirtingoms valstybėms, o pati upė – ilgaamžis vandens kelias – buvo padalinta (kad ir išilgai). Vietoje buvusios užkardos skersai Nemuną ties Smalininkais buvo nužymėta nauja – keliasdešimt kilometrų ilgio siena išilgai upės, toliau dar kirtusi Kuršių marias ir Kuršių neriją (deja, ši valstybinė siena tebeegzistuoja ir dabar). Čia trumpai priminsime, kad Lietuvoje tuomet būta pageidavimų nuo Vokietijos atskirti ir Pietnemunę – Mažosios Lietuvos plotus (taip Nemunas nebūtų tapęs valstybine siena tarp lietuviškų žemių). Deja, tuometiniams Europos šalių sienų pertvarkytojams visokie tautiniai ir kultūriniai lietuviškieji argumentai, matyt, buvę per menki, tad ne itin didelė Mažoji Lietuva buvo padalyta į Klaipėdos kraštą ir Rytprusių provincijoje likusią kitą regiono dalį.

1923 m. pradžioje Klaipėdos kraštą kaip autonominį darinį pradėjo administruoti tuometinė Lietuvos Respublika. Deja, Versalio taikos sprendiniai nebuvo tokie ilgaamžiai kaip kad penkis šimtmečius gyvavę Melno taikos nutarimai. Vos po kelių dešimtųjų metų nacistinė Vokietija užėmė Klaipėdos kraštą, taip toliau laužydama jai nepalankius Versalio taikos nutarimus.

Netrukus politinių įvykių kaleidoskopas pradėjo suktis dar sparčiau – nebeliko anuometinės nepriklausomos Lietuvos valstybės, ten įžengę Sovietų Sąjungos kariniai daliniai rikiuoti Mažosios Lietuvos pasienyje rengiantis būsimam karui. Po 1940 m. vasaros netruko atlekti 1941 ir 1944 m. vasarų mūšiai, Antrojo pasaulinio karo nugalėtojų nutarimai dėl naujo Mažosios Lietuvos padalijimo, Karaliaučiaus krašto perdavimo Rusijai, pačiame Europos centre įrengiant didžiulę militarizuotą zoną, tebestiprinama ir šiandien.

Šimtmečius buvęs patogiu vandens keliu, tik nuo 1920 m. Nemunas savo žemupyje tapo ir valstybinės sienos simboliu, padalytos Mažosios Lietuvos ženklu. Gal daug kam jau atrodo, kad taip buvę amžinai – esą ir Martyno Mažvydo laikais Nemunas jau buvo atskyręs tikrąją Lietuvą nuo visai kitokio krašto (tokią sampratą beveik įamžino populiarioji lietuvių klasiko drama).

Siame rašinių cikle pamėginsime priminti laikus, kai Nemunas buvo ne kliūtis kelionėms ir lietuvių, o patogus vandens kelias, šimtmečius jungęs Europos centrą su jos Vakarais, padėjęs tiek Didžiąjai, tiek Mažajai Lietuvai.

Danos Buinickaitės nuotr.

Lietuviškų pavardžių slavinimas XVIII amžiuje Vidurio Lietuvos krašte

Algirdas GRĖBLIŪNAS, Jonava

Pirma, prieš nagrinėdamas lietuviškų pavardžių slavinimą ir slaviškų pavardžių privisimą lietuvių etninėse žemėse, noriu pateikti skaitytojui dar ir aplinkos istoriją. Su šiuo reiškiniu man teko susidurti dar prieš tris dešimtmečius. Antai, 1978–1984 m. aš gyvenau Švenčionyse, dirbau Švenčionių rajono Žemės ūkio valdyboje. Švenčionių rajonas tęsėsi apie 100 km, nuo Adutiškio iki Pabradės miesto. Tarnybos reikalais teko bendrauti su žemdirbiais, dalyvauti jų susirinkimuose, net kalbėtis ir su Pilsudskio-Pilsodiškio protėvių žemių dirbančiaisiais. Taigi daugelį kartų esu susidūręs su šiuo reiškiniu. Į atmintį įstrigęs toks įvykis. Lankantis kolūkyje netoli Pabradės ir ten pietaujant, teko šnekėtis ir su valgyklos vedėja Gulbinovič (vardo jau nebeprisimenu). Tada mums bekalbant iškilo ir tautinis klausimas. Save ji laikė lenke. Bet man paprašius pagrįsti savo pavardės kilmę, lenkų kalboje neradusi tokio žodžio. O kai aš pastebėjęs, kad ką tik papietavęs to kolūkio traktorininkas Lebedevič, jis irgi save laikantis lenku, tada jinai prisipažinusi, kad niekada net nesusimąsčiusi apie savo pavardės kilmę. Pasak jos, niekas net ir neaiškinęs, kaip galima sužinoti savo pavardės kilmę, o lietuviškai ji mažai ką ir suprantanti. Kitą kartą tarnybos reikalais lankantis Adutiškio tarybiniame ūkyje, vienos

galvijų fermos brigadininkas Šakola manęs paprašęs paaiškinti, kokia jo tikroji pavardė. Mat visa giminė nuo seno tebekalbanti lietuviškai, o jo pavardė jam kelianti rūpestį. Aš jam paaiškinau, kad tikroji jo pavardė buvo Šakalys, jinai suklastota, sulenkinta, tada žmogus apsidžiaugęs, padėkojo.

Negaliu nutylėti, kad dar ir už Vilniaus 56 km į rytus yra kelios dešimtys lietuviškai kalbančių kaimų. Man tuomet (apie 1982 m.), kaip rajoninės delegacijos dalyviui, teko lankytis Astravo rajono Rodina kolūkyje, išikūrusio aplink Gervėčius kaimuose. Aš buvau nustebintas, kai gyvulių šėrikas manęs paklausęs, ar jis gražiai kalbantis lietuviškai. Taigi, šis klausimas Vilniaus krašto gyventojams visada rūpėjęs.

Net laikraštis „Lietuvos rytas“ (2011 07 06) perteikdamas Virginijaus Savukyno strp. („Kultūros barai“ Nr.6) rašo: „Remiuosi etnografinė medžiaga 1997 m. surinkta Varėnos (Mikalčiūnai) ir Vilniaus (Airėnai, Bezdonys, Vidžiūnai) rajonuose <...> etninį susisluoksniavimą lėmė socialinio prestižo hierarchija. <...> jau XIX a. pabaigoje lietuvių kalba buvo laikoma „nekultūringa“, „žemesnė“, „chlopių“ kalba, tinkama tik valstiečių luomui, kylant socialinės hierarchijos laiptais buvo atsisakoma lietuvių ir pereinama prie lenkų kalbos <...> štai Eišiškių apylinkėse kaimai

dalijami į „šviesius“ ir „tamsius“, pagrindinis skirstymo požymis yra lenkų kalbos mokėjimas. Tai, kas „lenkiška“, laikoma visko, kas „šviesu“ ir „kultūringa“, sinonimu, <...> lietuviškumas buvo suvokiamas kaip gėda,<...> „Asaviečius kažkas įkalbėjo, kad jų kalba visiškai prasta, prastesnė net už „proštą“ gudų kalbą, kad su ja Dievui nei nesirodyk, kad Dievas labiau mėgsta ponišką kalbą.“

Taigi Vilniaus krašto gyventojai ir nebežino savo protėvių šaknų. Kaip mini spauda, dar ir XX a. pabaigoje (1997) kai kuriuose ir net Varėnos rajono kaimuose gyventojai gėdijosi savo protėvių kalbos, taip sakant, „cholopų“ muzikų kalbos. Dar ne tik senučių ausyse tebeskamba polonizatorių dvasininkų įpiršta mintis, kad Dievas lietuviškai nebesuprantantis, taigi visas kalbas supranta, tik lietuviškai ne. Todėl net XXI a. kai kurie lenkų nacionalistai (šlėktos) vis dar naudojami tokia situacija, klaidina Vilniaus krašto gyventojus, kursto tautinę nesantaiką, kelia sumaištį ir net atsisako vykdyti Lietuvos švietimo įstatymo ir kitus valstybės norminius aktus. Yra vienas europarlamentaras, propagandą vykdomantis net ir Briuselyje. Pasak jo, neva lenkai Vilniaus krašte yra autochtonai - pirmųjų šiai to krašto gyventojai, o lietuviai - atvykėliai, turi prisitaikyti prie

vietinių gyventojų. Deja, vis dar nenorima suprasti, kad Vilniaus kraštas yra lietuvių etninės žemės ir ten lietuviai gyvena jau ne vieną tūkstantį metų, visa tai pagrindžia ten esantys lietuviški vietovardžiai.

Analogiška situacija buvusi prieš šimtmetį net Lietuvos vidurinėje dalyje. Apie tuos laikus Bronius Kviklys leidinyje „Mūsų Lietuva“ rašo: „XIX a. Vandžiogalos apylinkės vietos dvarininkų ir sulenkėjusių ar lenkų dvasininkų gerokai sulenkintos. 1918–1919 m. Vandžiogalos miestelio ir apylinkės lenkuojantieji sudarė savo valsčiaus savivaldybę, milicijos įstaigą, mokyklą ir kt. įstaigas, paženklino Lenkijos valstybiniu herbū – ereliu ir lenkų tautine vėliava ... Jie laikė Lenkiją galingesne ir reikalavo, kad laikinoji Lietuvos vyriausybė leistų jiems susirašinėti lenkiškai ir respektuotų jų „Vandžiogalos lenkų respublikos“ teises... jie atsisakė įsakyti vykdyti, ignoravo lietuvių kalba rašytus įsakymus... pareikšdami, kad jie niekad Lietuvos valdžios nepripažins ir kad savo lenkiškus ženklus gins ligi mirties“ (Bronius Kviklys „Mūsų Lietuva“ t. II, p.356,Vilnius, 1991, „Mintis“, Copyright 1965 by Lietuvių Enciklopedijos leidykla, Printed in the United States of Amerika).

Tęsinys kitame numeryje

Panevėžio krašto savanorių istorija

Savanorių kovos vaduojant Panevėžio miestą 1919 m.

Elena MARKUCKYTĖ, Donatas PILKAUSKAS, Panevėžio kraštotyros muziejus

2012 m. gegužės 19 d. sukaks 93 metai, kai buvo išvaduotas Panevėžys. Po ilgų carinės priespaudos, kaizerinės Vokietijos, po to Raudonosios armijos okupacijos metų miestas tapo laisvas. Šiame straipsnyje apžvelgiama Panevėžio krašto savanorių, ypač nusipelnusių kovojant už Lietuvos nepriklausomybę, istorija.

1918 m. Lietuva paskelbė nepriklausomybę. Tuo metu vyko Pirmasis pasaulinis karas ir Lietuvoje tebebuvo okupacinė kaiserinės Vokietijos kariuomenė. 1918 m. lapkritį Vokietija kapituliavo ir jos kariuomenė pamažu ėmė trauktis iš Lietuvos teritorijos, tačiau tada iškilo Raudonosios armijos pavojus. 1918 m. premjeras Mykolas Sleževičius ir Krašto apsaugos ministras Mykolas Velykis gruodžio 29 d. kreipėsi į jaunuomenę, kviesdami stoti į savanorius į Lietuvos kariuomenę. Tą pačią dieną Krašto apsaugos ministras M. Velykis (beje, kilęs iš Panevėžio apylinkių) karininkui Jonui Variakojui pavėdė sudaryti Panevėžio srities apsaugos būrį. 1919 m. sausio 4 d. karininkas J. Variakojis atvyko į Panevėžį ir pradėjo telkti Lietuvos kariuomenės savanorius. Sausio 7 d. jis išleido pirmą įsakymą, kuriame sudarytąją apsaugą pavadino Panevėžio srities apsaugos būriu, o save – to būrio vadu. Vienu pirmųjų savo įsakymu paskyrė karininką Justiną Kibirkštį savo pavaduotoju. Pirmasis savanoriais sausio 7 d. įstojo trys broliai Balčai: Boleslovas, Stasys ir Vladas, Juozas Daunoraitis, Kazys Kubilius, Juozas Kriaučiūnas, Petras Labanauskas, Petras Miknys, Stasys Mačikūnas. J. Variakojis kuopos viršila paskyrė kareivį Vl. Balčą, ūkio vedėju – agronomą K. Kregždę, karo valdininku ypatingiems reikalams – Stasį Skeberdį. Artilerijos karininkas J. Kibirkštis netrukus išvyko į Kauną. Prisijungė ir karininkai K. Dragunevičius, J. Mikoliūnas iš Eriškių, sausio 10 d. prie savanorių prisijungė ramygalietis Jonas Karutis su savo sūnumi Jonu. Padėtis valstybėje buvo labai sudėtinga: sausio 5 d. Raudonoji armija užėmė Vilnių ir veržėsi į krašto gilumą. Susiklosčiusi pa-

dėtis vertė Panevėžio srities apsaugos būrį trauktis Kėdainių link. 1919 m. sausio 9 d. į Panevėžį įžengė Raudonosios armijos Internacionalinės divizijos 39 pulkas. Sausio 13 d. per susidūrimą su raudonarmiečių žvalgų būriu ties Kolupių kaimu sunkiai sužeistas savanoris Jurgis Kiaunė. Tai buvo pirmas sužeistas savanoris nepriklausomybės kovose. Tą pačią dieną Panevėžio srities apsaugos būrys (apie 90 savanorių) atvyko į Kėdainius. Pakeliui būrys įsigijo arklių, ginklų ir kitos amunicijos. Nedidelę dalį ginklų Panevėžio savanoriai buvo gavę iš 1918 m. lapkričio mėn. susikūrusios Panevėžio milicijos (dalis milicininkų tapo savanoriais). Kėdainiuose buvo pasilikusi stipri vokiečių kareivių įgula su Kėdainių srities apsaugos viršininku Juozu Šarausku. Kėdainiuose susitelkę savanoriai apsisoto senose kareivinėse, miegoti teko šaltose patalpose ant šiaudų. Kėdainiuose įgulos viršininko pareigas pradėjo eiti karininkas J. Variakojis, o miesto komendantu tapo karininkas J. Šarauskas. Įgulos virėju buvo paskirtas savanoris B. Balčas. 1919 m. vasarį Panevėžio srities apsaugos būrys kartu su Kėdainių komendantūra pradėjo kovą su Raudonąja armija. Pirmos kautynės vyko dėl Šėtos miestelio. Šiose kautynėse vasario 9 d. žuvo Kėdainių krašto savanoris Povilas Lukšys. Tai pirmas Lietuvos nepriklausomybės kovose žuvęs savanoris. 1919 m. vasario 11 d. kautynėse ties Šėta sunkiai sužeistas Panevėžio krašto savanoris Antanas Sereika. Jam buvo amputuota koja. Jis – pirmasis Lietuvos kariuomenės karo invalidas. Už Šėtos miestelio užėmimą karininko J. Variakėjo būrys gavo vadovybės padėką. 1919 m. vasario 16 d. Panevėžio srities apsaugos būrys iškilmingai sutiktas Kėdainiuose. Ta proga mieste surengtas nedidelis karinis paradas. Paradą priėmė karininkas J. Variakojis. Po parado vyko koncertas. 1919 m. vasario 17 d. žuvo Panevėžio srities apsaugos būrio savanoris Povilas Bičkus. Jis buvo kilęs iš vargingos šeimos, dalyvavęs Pirmajame pasauliniame kare. Jo tėviškė buvo netoli

Ramygalos. Tai buvo pirmoji Panevėžio srities apsaugos būrio auka.

Pirmieji savanoriai buvo ginkluoti vokieškais šautuvais, vėliau gavo uniformines kepure su geltonais lankeliais, o prie rūbų ant kairės rankovės savanoriai prisisiuvo tautiškų spalvų trikampį. Panevėžio srities apsaugos būrys su vokiečių pagalba nuo kovo vidurio nusprendė išstumti Raudonosios armijos dalinius iš Panevėžio. Kovo 22 d. Panevėžio srities apsaugos būrys pavadintas Panevėžio atskiroju batalionu. Jo gretos jau buvo labai išaugusios. 1919 m. kovo 27 d. jis kartu su vokiečių kareiviais užėmė Panevėžio miestą.

J. Variakėjo štabas Panevėžyje įsikūrė M. Rossako name (dab. Laisvės aikštė Nr. 1). 1918 m. šiame pastate jau buvo įsikūrusi Panevėžio milicijos būstinė. Panevėžio moterų katalikių draugijos valdybos narės batalionui padovanojo Trispalvę. Išvaduotame Panevėžio mieste 1919 m. kovo 27 d. pirmąkart suplevėsavos Trispalvę. Panevėžio komendantu paskirtas karininkas K. Dragunevičius. Kovo 28 d. pirmą kartą nepriklausomybės kovose buvo panaudota artilerija – apšaudytas Raudonosios armijos štabas Deltuvoje. Panevėžio atskirajam batalionui mieste pavyko išsilaikyti tik iki balandžio pradžios. Balandžio 5 d. Raudonoji armija sukaupė papildomas pajėgas ir išstūmė savanorius iš Panevėžio miesto. Bendras savanorių kariuomenės skaičius dar buvo nepakankamas, veiksmai buvo derinami su vokiečių kariuomene. Panevėžio krašte aktyviai veikė vokiečių saksų savanorių pulkas, vadovaujamas majoro V. Zeschau. Nemažai šio pulko karių sėkmingai dalyvavo kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės. Dalis buvo apdovanota kryžiais „Už Tėvynę“. 1919 m. Panevėžio atskirojo bataliono instruktoriumi paskirtas Rusijos carinės kariuomenės pulkininkas Maksimas Katchė (Max Kattché). Jis buvo Rusijos-Japonijos karo 1904-1905 m. dalyvis. Sėkmingai kovojo Pirmajame pasauliniame kare. Buvo apdovanotas aukščiausiais carinės Rusijos

Karininkas Jonas Nastopka, žuvęs vaduojant Panevėžio miestą

kariniais apdovanojimais. Panevėžio srities apsaugos batalionas ėmė rengti stambesnes karines operacijas. Bendradarbiaujant su vokiečiais, gegužės 3 d. užimtas Vilkmergės (Ukmergės) miestas.

Gegužės 7 d. vyriausiu Lietuvos kariuomenės vadu paskirtas generolas Silvestras Žukauskas. Jis po Vilniaus pėstininkų junkerių karo mokyklos baigimo 1884–1887 m. tarnavo 112-ajame Uralo pėstininkų pulke, kuris buvo dislokuotas Panevėžyje ir jo apylinkėse. Gen. Žukausko nurodymu Panevėžio atskirajam batalionui pavesta ruošti atsiimti Panevėžio miestą. Batalionui nurodyta susitelkti Ramygalos ir Krekenavos apylinkėse. Įtampa krašte augo: 1919 m. gegužės 14 d. Raguvoje ir Panevėžyje paskelbta mobilizacija į Raudonąją armiją. Norinčiųjų buvo mažai. Panevėžio miestą nurodyta atsiimti gegužės 17 d. (netrukus nustatyta vėlesnė data).

Nukelta į 5 p.

Pašaminė ir jos mokykla

Valentas ŠIAUDINIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 8

1921 m. rugsėjo mėnesį Antano ir Konstancijos visa šeima per Varšuvą ir Vilnių išvyko į tėviškę, į nepriklausomą Lietuvą. Tik 1922 m. sausio 1 d. pasiekė Vilnių. Pradžioje šeima pateko į karantiną – Sodų g. 25. Abu tėvai: Antanas ir Konstancija, užsikrėtę šiltine. 1922 m. vasario 15 d. mirė motina, o po 3 dienų, t. y. vasario 18 d., ir tėvelis. Abu nepasiekę tėviškos atgulė Rasų kapinėse. Vaikai išgyveno.

Marija, turėdama apie 18 m., Aleksandras – apie 16 m., Angelė – apie 14 m., Eugenija – apie 13 m. ir Antanas – apie 11 m. liko nepažįstame mieste, kuriame nėra nei giminių, nei pažįstamų, be jokių pragyvenimo šaltinių visiškai našlaičiai. Gerai, kad visus juos Vilniaus švietimo draugija „Rytas“ apgyvendino prieglaudoje, vėliau bendrabutyje.

Nors prieglaudos bei bendrabučio auklėtojai ir vedėjai vaikams buvo jautrūs, nuoširdžiai rūpinosi jais, bet joks, kad ir genialiausias, auklėtojas ar vedėjas niekuomet neatstos vaikui tėvų. Ir atvirkščiai, kad ir koks prastas bus tėvas ar motina, vaikui jie yra nuostabiliausi. Vaikas, nubaustas tėvų, greit užmirš, bet svetimų nuoskaudą ilgai laikys širdyje. Vaikams ypač trūko motinos, prie kurios galėtų prisiglausti, kuriai galėtų išsakyti patirtas nuoskaudas, pasigirti laimėjimais, pasidžiaugti. Kad kritiškais momentais motina paguostų, nušluostytų ašarą, duotų patarimų. Ypač sunku vaikams būdavo, kai dauguma bendrabučio gyventojų išvažiuodavo atostogų pas tėvus ar gimines. Guodė tai, kad jie buvo penkiese, o vyriausiajai sesutei Marijai jau buvo apie 18 m. Ji ir ėjo motinos pareigas. Be to, visi jie lankė tą pačią Vytauto Didžiojo lietuvių gimnaziją.

Kaip minėjau, bendrabučio auklėtojai ir vedėjai buvo ne tik rūpestingi, bet ir supratingi. Pvz., kai vyriausioji sesutė Marija ir jos

Su Antanu Smetona

klasės draugai ruošėsi brandos egzaminams, klasės mergaitės diskutavo, kuo pasipuoš per išleistuves. Marija tylėjo, nes negalėjo nei svajoti apie geresnę suknelę ar kitą rūbą. Tą nujautė Aušros vartų bendrabučio vedėja Emilija Vileišienė, kuri Marijai nupirko ir padovanojo puošnią suknelę.

Vaikai grįžę iš Rusijos į Vilnių ne tik kad nemokėjo lietuviškai rašyti, bet ir sunkiai lietuviškai kalbėjo. Jiems reikėjo gerokai daugiau papildomo darbo, didelio užsipyrimo ir valios.

1922 m. rugsėjo 1 d. Marija buvo priimta į Vytauto Didžiojo gimnazijos 5 kl. Aleksandras, Anelė (Angelė) ir Genovaitė (Eugenija) – į 3 klasę, o Antanukas dar dvejus metus lankė Miesto mokyklą ir tik 1924 m. rugsėjo 1 d. pradėjo lankyti Vytauto Didžiojo gimnazijos 2 klasę.

Mokslai geriausiai sekėsi Marijai ir Antanui. Marija 1926 m. baigė Vytauto Didžiojo gimnaziją, o 1933 m. – Vilniaus universitete mediciną, specializacija – oftalmologija,

Pirma A. Karužo darbovietė

buvo palikta universitete dėstytoja. Po kelerių metų apsigynė medicinos mokslų kandidato disertaciją. Jai buvo suteiktas docentės vardas¹³.

Antanas, 1931 m. baigęs Vytauto Didžiojo gimnaziją, įstojo į Vilniaus M. Karlovičiaus konservatorijos S. Špinalskio fortepijono klasę. Tik ką jam baigus konservatoriją, prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Karo metais Antanas dirbo Vilniaus radijofone. 1944 m. traukėsi į Vakarus, bet Lenkijoje sutiko savo buvusį profesorių S. Špinalskį, kurio įkalbėtas sutiko dėstytojauti Poznanės konservatorijoje. Vėliau persikėlė į Varšuvą. Dirbo Varšuvos muzikos įrašų bendrovėje ir dėstė Varšuvos aukštojoje muzikos mokykloje. 1970 m. jam suteiktas profesoriaus vardas¹⁴.

Anelė (Angelė) mirė sulaukusi 103 m. Kad ir koks sunkus buvo našlaičių Karužų

gyvenimas, bet vaikai nenukrypo nuo doros kelio, juk pagundų mieste buvo per akis. Visa tai liudija apie gerą auklėjamąjį darbą tuometinėse švietimo draugijos „Rytas“ Vilniaus prieglaudose, bendrabučiuose bei Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Pagarba jų auklėtojams ir vedėjams.

Šaltiniai:
13.VLE, t.7, p.658, Vilnius, 2005.
14.VLE, t.9, p.514, Vilnius, 2006.

Giedrės Juodišienės asmeninio archyvo nuotr.

Patiksliname, kad A. Karuža palaidotas ne Rasų, o **Saltoniškių** kapinėse.

Redakcija

Pabaiga

Panevėžio krašto savanorių istorija

Savanorių kovos vaduojant Panevėžio miestą 1919 m.

Elena MARKUCKYTĖ, Donatas PILKAUSKAS, Panevėžio kraštotyros muziejus

Atkelta iš 4 p.

Iš pradžių vadavimo operaciją planuota vykdyti kartu su vokiečiais, tačiau jie operacijoje dalyvauti atsisakė. Prie šios operacijos vokiečiai prisidėjo užimdami Upytės miestelį. Panevėžio išvadavimo operaciją paruošė plk. M. Katchė. Vienu iš jo pavaduotojų šiai operacijai buvo karininkas J. Variakojis – Panevėžio srities bataliono vadas. Į pagalbą šiam batalionui paskirtas 2-ojo pėstininkų pulko vienas batalionas, viena artilerijos baterija, Šiaulių atskirojo bataliono viena kuopa. Pirmąkart nepriklausomybės kovose plačiau panaudota aviacija. Lietuvos karinė aviacija prasidėjo nuo vieno anglų lėktuvo, o vėliau iš vokiečių nupirkti 8 lėktuvai.

Visgi prieš kautynes raudonarmiečių pajėgos buvo didesnės. Savanorių kariuomenės štabas iš pradžių įsikūrė Mikališkių dvare, vėliau persikėlė į Ramygalą. Panevėžio išvadavimo operacija prasidėjo gegužės 18 d. rytą. Daliniai buvo suskirstyti voromis: dešiniajai vorai vadovavo karininkas Juozas Vidugiris, kairiajai vorai – karininkas Jonas Nastopka, viduriniai vorai – karininkas J. Motiejūnas-Valevičius, bendram rezervui karininkas – J. Reikala. Į kautynes aktyviai įsijungė aviacija. Gegužės 18 d. Raudonoji armija pulka bombarduojant ir kulkosvaidžiais net septynis kartus. Lėktuvai bazavosi Kėdainiuose. Gegužės 19 d. penkis kartus pulkas Panevėžys ir geležinkelio ruožas iki Kupiškio. Gegužės 20 d. pulkas besitraukiančių Raudonosios armijos dalinių traukinys, susprogdintas traukinys su 40 vagonų ir paimta daug amunicijos bei maisto atsar-

gu. Gegužės 21 d. bombarduotas Subačius. Gegužės 18 d. kautynėse ties Ėriškių kaimu žuvo karininkas J. Nastopka. Tai buvo pirmas žuvęs Panevėžio atskirojo bataliono karininkas. Po atkaklių kautynių gegužės 19 d. Panevėžys buvo išvaduotas. Kaip rašė Vyriausias kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas, „narsi Lietuvos kariuomenė paėmė Panevėžį“.

Išvaduotame Panevėžyje buvo palikti ryškūs okupantų pėdsakai: miesto gyventojai buvo apiplėšti, neitike valdžiai miestiečiai atsidūrė kalėjime, gatvėse mėtėsi Panevėžio darbininkų tarybos išleisti pinigai (dabartiniu metu jie tapę bibliografinė retenybe). Gegužės 21 d. Raudonoji armija dar bandė pereiti į kontrpuolimą ir atsiėmė dalį Panevėžio srities teritorijų. Tačiau Panevėžio miestas užimtas nebebuvo. Gegužės 23 d. Raudonoji armija ėmė trauktis Kupiškio link. Gegužės pabaigoje, užimant Subačiaus miestelį, kaip karo grobis paimti du Raudonosios armijos traukiniai. Birželio 1 d. užimtas Kupiškio miestas. Birželio 22 d. Panevėžio atskiras batalionas pavadintas Panevėžio batalionu.

1919 m. rugpjūčio pabaigoje Raudonoji armija galutinai išstumta iš Lietuvos. 1919 m. spalio 9 d. už narsą kovose su Raudonąja armija Panevėžio bataliono vadas J. Variakojis ir instruktorius M. Katchė apdovanoti I ir II laipsnio Vyties kryžiais „Už Tėvynę“. 1919 m. spalį Panevėžio batalionas išvyko į bermontininkų frontą, dalyvavo kautynėse su bermontininkais ties Šiauliais ir kitose

1920 m. Grupė aukštųjų karininkų. Sėdi: mjr. I. Musteikis, gen. M. Katchė, gen. L. Radus-Zenkavičius, plk. K. Kleščinskis, plk. lt. M. Velykis, gen. S. Nastopka. Stovi: kpt. B. Jakutis, mjr. J. Čaplikas, plk. lt. K. Ladiga, lt. A. Skirstūnas, kpt. B. Giedraitis, vyr. lt. J. Lanskoronskis

Lietuvos vietovėse. 1919 m. lapkričio 1 d. Panevėžio batalionas pavadintas 4-tuoju pėstininkų pulku, o gruodžio 29 d. jam suteiktas 4 pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko vardas. 1920 m. sausio 5-6 dienomis visas pulkas persikėlė į Kaišiadoris ir čia saugojo fronto barą prieš lenkus. 1920 m. pabaigoje pulkui teko dalyvauti karo veiksmuose prieš lenkus.

Tik baigus visus karus, Lietuva sulaukė

diplominio pripažinimo. Per visas nepriklausomybės kovas žuvo 3 karininkai, 6 puskarininkai ir 66 kareiviai, sužeistas 121 kareivis. Vyties kryžiumi apdovanota 40 karininkų ir 193 kareiviai. 1923 m. gegužės 3 d. 4 pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas sugrįžo į Panevėžio apylinkes ir čia išbuvo iki 1940 m. okupacijos.

Biržų krašto muziejaus „Sėla“ nuotr.

Trakuose – Lietuvos maironiečių šventė, skirta Maironio 150-mečiui

Atkelta iš 1 p.

reikšmę turinčią senąją Lietuvos sostinę. Kaip spėjama, Senųjų Trakų pilyje (dabar toje vietoje yra Mergelės Marijos su kūdikiu skulptūra) gimė garsiausias Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas. Taigi pabuvę tokioje ypatingoje vietoje, pažinę galbūt daug kam naują kraštą dalyviai toliau keliavo į Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčią, kur vyko pamaldos. Šv. Mišias aukojo Trakų kleb. dek. Jonas Varaneckas ir vikaras Justas Jasėnas iš Kupiškio parapijos. Sklaidina sakralumo, grožio bažnyčios erdvė bei dvasininkų prasmingi žodžiai leido ne tik pajusti vienybės su Dievu jausmą, bet ir tapo prasmingos šventės dvasiniu akcentu. O mišių pabaigoje bažnyčios choro sugiedota giesmė „Lietuva brangi“ (žodžiai Maironio), galima sakyti, nuskambėjo kaip himnas.

Šventė tęsėsi Trakų kultūros rūmuose. Visus susirinkusius sveikino maironiečių draugijos pirmininkas Eugenijus Urbonas, šventės globėjas, LR Seimo narys Jonas Liesys, Trakų rajono savivaldybės administracijos direktorė Asta Kandravičienė, Trakų rajono savivaldybės mero pavaduotoja Teresa Solovjova, Kauno VDU profesorai, atstovai iš Švietimo ir mokslo ministerijos. Menines programas atliko Trakų fanfarinis orkestras, Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijos mokiniai, šokių kolektyvas „Čiutytė“ (vadovė Vida Bagdonienė), Generolo Jono Žemaičio karo akademijos kariūnai ir kiti svečiai.

Svarbia šventės dalimi tapo poezijos konkurso „Pavasario balsai“ laureato ir prizininkų paskelbimas. Laureate tapo ir prof. V. Zaborskaitės vardo premiją gavo Kauno Maironio universitetinės gimnazijos IV d klasės gimnazistė **Lėja Kačerginskytė**. Prizininkėmis paskelbtos: Kauno Maironio universitetinės gimnazijos IV d klasės gimnazistė **Aistė Marija Sasnauskaitė**, mokytoja Judita Sakalienė, Kauno „Saulės“

gimnazijos gimnazistė **Jekaterina Žilinskaja**, mokytoja Audronė Kondrotienė, Molėtų gimnazijos gimnazistė **Inesa Marija Lunckaitė**. Diplomus įteikė maironiečių draugijos pirmininkas E. Urbonas ir ŠMM atstovės Nida Poderienė ir Elona Bagdanavičienė.

Po šventinių pasirodymų ir diplomų įteikimo kultūros rūmuose visi dalyviai ragavo kareiviškos košės, o pavalgę ir truputį atsipūtę, nešini draugijos skyrių vėliavomis ir trispalvėmis, centrine Trakų gatve žygiavo į Trakų salos pilį. Ten įvyko baigiamoji šventės dalis – „Pilis, tu tiek amžių praleidai garsiai...“. Pilies kiemelyje pasirodė Kauno Maironio universitetinės gimnazijos ansamblis, Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos choras, solistas Danielius Sadauskas, Kauno J. Basanavičiaus gimnazijos mokiniai (atliko muzikinę kompoziciją pagal Bjelle ir Peru „Brolužis“), Kauno „Saulės“ gimnazijos mokinės Kristina Dapkutė ir Jekaterina Žilinskaja, Kauno Maironio universitetinė gimnazijos folklorinis ansamblis, Ariogalos gimnazijos moksleiviai Ilvita Balžeikaitė ir Šarūnas Kvietkus, Kauno „Vyturio“ katalikiškos vidurinės mokyklos mokinys Matas Kaunietis.

Po ilgos, prasmingos dienos šventės dalyviai galėjo pasigrožėti vakarėjančiu miestu ir pilimi. Išties *Taip giedra ir linksma! Tiek šviečia vilties!* (Maironis „Pavasaris“). Turbūt šie žodžiai puikiai tinka įvardyti šios šventės nuotaikai. Nuostabi diena, vertės neprarandantis Maironio kūriniai ir daug vilties suteikiantis jaunimas – rašantis, mylintis žodį, suprantantis didžiąsias žmogiškąsias vertybes. Lai jie drąsiai kuria rytojų!

Edita Komarova

Autorės ir Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Šventės dalyviai Trakų salos pilyje

Kleb. dek. Jonas Varaneckas (kairėje) ir vikaras Justas Jasėnas

Poezijos konkurso „Pavasario balsai“ laureatė Lėja Kačerginskytė su mokytoja Judita Sakalienė

Iš kairės: šventės globėjas, LR Seimo narys Jonas Liesys, Trakų r. sav. Švietimo skyriaus vedėja Dalia Dzigienė, Lietuvos maironiečių draugijos pirmininkas Eugenijus Urbonas

Žiežmarių mokyklos mokiniai Senuosiuose Trakuose

Prisiminimai apie Bronislovą Lubį

Stasys MILIUKAS, AB „Klaipėdos jūrų krovinių kompanija“ inžinierius, Jonava-Klaipėda

Grįžęs iš Jonavos Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčios, kur buvo aukojamos šv. Mišios už buvusį koncerno „Achemos grupė“ Prezidentą, Jonavos garbės pilietį a. a. Bronislovą Lubį, paskendau prisiminimų verpetuose.

Juk B. Lubys – pirmasis mano darbdavys, visų sričių, susijusių su darbine veikla žinovas, mokytojas, Žmogus iš didžiosios raidės...

1967 metai, sausio mėnesio pradžia. Baigęs Vilniaus Valstybinį universitetą, įgijęs chemijos pramonės inžinieriaus-technologo specialybę, demobilizuotas iš tuometinės kariuomenės, peržengiau Jonavos azotinių trąšų gamyklos slenkstį. Kadru skyriaus (personalo skyrius-red.pastaba) viršininkas, suderinęs jaunojo specialisto įdarbinimo klausimą su amoniako gamybos vadovu B. Lubiu ir, įforminęs reikiamus dokumentus, nusiuntė mane pas amoniako gamybos viršininką.

Atidaręs amoniako gamybos viršininko kabineto duris, pamačiau sėdintį už stalo jauną, skvarbaus žvilgsnio žmogų. Pasiteiravęs, koks mano išsilavinimas ir kokia specialybė, B. Lubys paskyrė eiti amoniako gamybos sintezės cecho pamainos viršininko pareigas ir pridūrė, kad pradžioje reikės perprasti technologinį gamybos procesą, technologinę schemą, automatinio gamybos valdymo ypatumus ir tik po to bus leista savarankiškai dirbti, prieš tai gavus atestacijos teigiamą įvertinimą.

Toks buvo pirmas susitikimas ir pirmoji pažintis su B. Lubiu.

Paskirtoje pamainoje pradėjau mokytis amoniako sintezės gamybos paslapčių. Baigiantis stažuotei, B. Lubys paskyrė mane naujos metanolio gamybos vyriausiojo pamainos viršininku. Kadangi metanolio gamybos tuo metu Lietuvoje nebuvo, jos išmokyti teko Novočerkasko sintetinių produktų gamykloje ir Novgorodo gamybiniame susivienijime „Azotas“.

Dirbdamas metanolio gamybos vyriausiojo pamainos viršininku, prisimenu, kai dažnai savo išieginėmis dienomis, šeštadienį arba sekmadienį, arba net per įvairias šventes, ateidavo į metanolio gamybos centrinį valdymo punktą gamybos skyriaus viršininkas, vėliau gamyklos vyriausiasis inžinierius B. Lubys. Jis domėdavosi gamybinio proceso eiga, stebėdavo ar nėra nukrypimų nuo normalaus technologinio režimo, o kartais pats tai patikrindavo. Kontroluodavo ar darbuotojai yra savo darbo vietose ir ar visi pamainoje žmonės yra sveiki.

Taip slinko pamainos, dienos, savaitės, mėnesiai, metai...Vyko gamyklos plėtra. Nauji darbai ir rūpesčiai užgulė vyriausiojo inžinieriaus pečius, taip pat kardinaliai pasikeitė vadovo darbo grafikas. B. Lubiu teko koordinuoti naujų cechų projektavimo, statybos ir montavimo, derinimo ir naujų gamybos pajėgumų įvedimo į eksploataciją darbus, atrinkti personalą naujoms darbo vietoms. Kiekvieną dieną vyriausiasis inžinierius rengdavo pasitarimus ne tik su savo įmonės vyriausiais specialistais ir tarnybų vadovais, bet ir su projektuotojais, statybos ir montavimo organizacijų, chemijos pramonės naujų technologinių linijų paleidimo padalinių vadovais. Vieni po kitų pradėjo veikti karbamido, azoto rūgšties, amonio salietros, polivinilacetatinės dispersijos, karbamidinių formaldehidinių dervų, angliarūgšties, sauso ledo, o vėliau nitrofoskos ir kitos technologinės gamybos linijos ir atskiri cechai.

Vieną dieną buvau pakviestas pas gamyklos vyriausiąjį inžinierių B. Lubį. Jis, išdėstęs savo motyvus, pasiūlė man užimti gamyklos saugumo technikos skyriaus viršininko, vėliau – vyriausiojo inžinieriaus pavaduotojo – saugumo technikos skyriaus viršininko pareigas.

Kadangi vyriausiasis inžinierius remiantis vadovybės pareigų reglamentu buvo atsakingas už darbo saugą, o vyriausiojo

Stasys Miliukas

inžinieriaus pavaduotojas-saugumo technikos skyriaus viršininkas buvo tiesiogiai pavaldus vyriausiajam inžinieriui, teko vykdyti visą nemažai konkrečių, argumentuotų B. Lubio nurodymų, gerinančių darbuotojų darbo sąlygas. Didžioji chemijos pramonė Lietuvoje tuo metu žengė pirmuosius žingsnius, todėl teko B. Lubio nurodymu vykdyti kitas giminingas Ukrainos ir kitų respublikų įmones ir pritaikyti tų įmonių pažangą darbo saugos srityje. Be to, B. Lubys grįždamas iš chemijos pramonės ministerijos arba įmonių vadovų pasitarimų ir konferencijų, kiekvieną kartą atveždavo įvairiausių naujovių, vertų įdiegti mūsų įmonėje.

B. Lubio iniciatyva buvo įdiegti „Darbo be traumų ir avarijų sistemos“, „Darbuotojų skatinimo už darbų saugą“ ir kiti nuostatai.

B. Lubys organizuodavo gamybinių nesklandumų, incidentų likvidavimo mokymąsias treniruotes, kad avarinės tarnybos būtų pasiruošusios atlikti žmonių gelbėjimo, gaisrų gesinimo, susidariusių kenksmingų dujų židinių naikavimo darbus, kurie tikros avarijos atveju būtų labai reikšmingi.

B. Lubys netoleravo darbo saugos nustatytų reikalavimų nepaisymo. Pažeidėjus griežtai bausdavo – bausdavo ne tik pačius „kaltininkus“, bet ir jų tiesioginius vadovus.

Darbuotojų saugai ir sveikatos gerinti B. Lubys stengėsi įgyvendinti daug svarbių techninių ir organizacinių priemonių, ilgalaikių programų. Vadovaudamasis posakiu „Geriau pamatyti, negu dešimt kartų išgirsti“, organizavo eilės mokomųjų filmų kūrimą darbo saugos klausimais.

Kiekvienais metais B. Lubio pastangomis buvo atliekami padalinių kompleksiniai tikrinimai. Jis nuolat organizuodavo pasitarimus-konferencijas, kuriose dalyvauodavo ne tik padalinių vadovai, bet ir visuomeniniai darbo saugos inspektoriai. Geriausieji darbuotojai buvo įvairiai skatinami: jiems būdavo įteikiamos vardinės dovanos bei padėkos raštai.

B. Lubys rūpinosi darbuotojų sveikatos apsauga. 1973 metais buvo įkurta „Achemos poliklinika“. Joje teikiamos įvairaus pobūdžio sveikatos priežiūros paslaugos: šeimos gydytojų, odontologijos, kardiologijos, endokrinologijos, moterų konsultacijos ir kiti kabinetai. Buvo įsteigta sanatorija-profilaktoriumas, kuris veikė 37 metus. Darbuotojų sveikatingumui, saugaus darbo problemoms spręsti skyrė daug lėšų.

B. Lubio iniciatyva visose jo pavaldžiose įmonėse uždrausta vartoti alkoholinius gėrimus darbo vietose arba darbe būti neblaiviam – tai vienas iš saugaus darbo garantų. Tokiems darbo drausmės pažeidėjams vienintelė nuobauda – atleidimas iš darbo. Įvedus tokią tvarką, ženkliai sumažėjo darbo drausmės pažeidimų, pagerėjo ir darbo saugos būklė. Šią iniciatyvą perėmė ir kai kurios kitos Lietuvos Respublikos įmonės.

Gamybinio personalo paruošimui B.

2009 m. vasario 25 d. darbo veteranų pagerbimo šventė. Iš kairės į dešinę: buvęs AB „Klaipėdos jūrų krovinių kompanija“ generalinis direktorius Valentinas Greičiūnas, buvęs krovos terminalo dokinininkas-mechanizatorius Simon Šašilkin, buvusi technologijos grupės darbo normavimo inžinierė Zinaida Dvornikova, darbų saugos ir priešgaisrinės saugos inžinierius Stasys Miliukas, buvęs koncerno „Achemos grupė“ prezidentas Bronislovas Lubys

Lubys įkūrė „Achemos“ mokymo centrą. Jo tikslas – ugdyti visapusiškai išsilavinusias asmenybes. Mokymo centro absolventai papildo „Achemos“ kolektyvo gretas ir tampa gerais savo specialybės žinovais. Mokymo centre atliekamas įvairių specialybių darbuotojų kvalifikacijos kėlimas.

Kiekvienais metais vyriausiasis inžinierius organizuodavo vyriausiems įmonės specialistams, tarnybų vadovams pažintines išvykas į didžiuosius miestus. B. Lubio dėka teko svečiuotis Kijeve, Odesoje, tuometiniuose Leningrade, Volgograde, Tbilisyje, Maskvoje. Teko važiuoti „Draugystės traukiniu“ į Vokietijos miestus Erfurtą, Berlyną.

Jubiliejaus ir kitomis progomis buvo sukurti filmai apie B. Lubį: „Kitų namų šiluma“, „Šeiminių kelių“ ir kiti. Filmų kūrėjai vaizdžiai parodė gamyklos vyriausiąjį inžinierių B. Lubį, vedusį pasitarimą su vyriausiais specialistais, statybinių ir rangovinių organizacijų vadovais. Buvo Naujųjų metų išvakarės. Kai kuriems tarnybų vadovams, kurie dar nebuvo atlikę reikiamų darbų, vyriausiasis inžinierius pasakė: „Informuokite savo šeimą, kad Naujųjų metų naktį turėsite įvykdyti būtinus darbus. Aš savo šeimą jau informavau“. Dirbti šventinėmis ir išieginėmis dienomis B. Lubiu buvo ne naujiena.

AB „Achema“ vadovas nutarė, kad reikia tinkamai pagerbti ilgus metus dirbančius žmones. Buvo nutarta darbuotojams, dirbantiems bendrovėje 20, 25, 30, 35, 40, 45 metus, suteikti darbo veterano vardą, įteikti nustatyto dydžio premiją, o ilgiausiai dirbančius žmones apdovanoti dar ir vertingomis dovanomis. Darbo veteranų pagerbimas atliekamas kiekvienais metais vasario mėnesį minint Lietuvos Respublikos nepriklausomybės metines. Renginys organizuojamas kultūros rūmuose arba teatre, jaukioje aplinkoje, pakviečiant geriausius respublikos meno kolektyvus, žymius atlikėjus. Lygiai tokie patys renginiai organizuojami ir AB „Klaipėdos jūrų krovinių kompanija“.

Koncerno „Achemos grupė“ vadovo pasiūlymu visiems darbuotojams šv. Kalėdų proga įteikiamos dovanos, praturtinančios darbuotojų šventinį stalą. Darbuotojams, neturintiems drausminių nuobaudų, išeinant kasmetinių atostogų, išmokama vieno mėnesio vidutinio atlyginimo dydžio atostoginė kompensacija, o prieš Kalėdas darbuotojai dar gauna vieno mėnesio algos tarifo dydžio premiją.

Nuotraukų albume „Klasco ateities erdvė“, skirtame penktosioms AB „Klaipėdos jūrų krovinių kompanija“ savarankiškumo metinėms, 2004 m. B. Lubys rašė: „Svajonės,

vizijos ir fantazijos – jos lydi žmogų nuo pat vaikystės. Jei ne svajonės, neišaugtu nei jūrininkai ir mokslininkai, nei lakūnai ir statybininkai. Ir apie Lietuvos nepriklausomybę – iš pradžių buvo tik svajonės, kuriomis tik su pačiu artimiausiu draugu galėjai pasidalinti, o štai jau keturioliki metai mūsų valstybė su Vyčiu ir Trispalve veržiasi į civilizuatą pasaulį: istojome į ekonominę bei politinę Europos Sąjungą. Tiesa, mes sakome, kad „Achemos grupė“ ir „Klasco“ jau seniai buvo Europos Sąjungoje, kadangi jau visas dešimtmetis 80 procentų „Achemos“ produkcijos per „Klasco“ iškeliama į Europos Sąjungos šalis...

Koncerno „Achemos grupė“, kuriam priklauso „Klasco“, ūkinė veikla liudija, kad lietuviams pakanka ir kvalifikacijos, ir sumanumo, ir verslo nuovokos bei padarumo būti lygioje gretose su geriausiomis pasaulio kompanijomis.

Nuojauda ir analizė sakė: reikia statyti naujus spartaus krovimo terminalus skystiems ir biriems kroviniams. Pastatėme tris didžiulius terminalus, naujus sandėlius. Be jų šiandien mums būtų tiesiog rieta.

Apskritai, koncernas buvo kuriamas tam, kad padėtų bendrovėms atsiremti vienai į kitą, užtikrinti perspektyvą, sutelkti jėgas į naudingiausius investicinius projektus...

Gaila, tačiau neseniai būdamas tarptautinėje konferencijoje Bukarešte ir žiūrėdamas į krovinių srautų žemėlapius, taip ir nepamačiau jokio siūlelio, jungiančio Kiniją su Klaipėdos, Rygos, Talino uostais... O kinų kroviniai gabenami per Sankt Peterburgo ir Helsinkio uostus...

Dar 2004 m. išreikšta B. Lubio vizija dėl kinių krovinių gabenimo per Klaipėdos uostą pildosi. 2012 m. sausio mėn. iš Klaipėdos Kazachstano ir Kinijos link išvažiavo pirmasis traukinys „Saulė“.

B. Lubio vadovaujamos įmonės dirbu bemaž 45 metus. Tenka tik stebėtis: jo pavedimai, potvarkiai, įsakymai visada būdavo aiškiai ir tiksliai suformuluoti, užduočių įvykdymo terminas būdavo nurodomas realiai atitinkantis jų apimtį, reikalingas darbo sąnaudas.

B. Lubys man dovanotoje Domicelės Kitrienės knygoje 2002 m. gruodžio mėnesį užrašė: „Su Naujaisiais, sėkmės asmeniškai ir daug bendro darbo metų“. Palinkėjimas daug bendro darbo metų iš tikrųjų realiai reiškė tik apie dešimt metų. O galėjo būti daug daugiau, jeigu ne ta nelemta mirtis.

Dėkoju likimui, dovanojusiam man laimę pažinti B. Lubį, dirbti jo vadovaujamos įmonės.

Latvijos istorija

Piltenės sritis buvo sudaryta 1560 m. vietoj Kuršo vyskupijos, kurią jos vyskupas J. von Miunhausenas pardavė Danijai. Po 1585 m. vadinamojo Piltenės ipėdinytės karo Abiejų Tautų Respublika (ATR) Piltene iš Danijos išpirko. Piltenė buvo valdoma Landrato kolegijos (ją sudarė 7 landratai ir notarai), kurią rinko Piltenės srities landtagas. Kuršo kunigaikščiai siekė, kad ji būtų prijungta prie Kuršo kunigaikštystės, bet ATR valdovo komisijos 1617 m. parengta konstitucija nustatė, kad Piltenės sritis yra autonominė ATR sritis.

Per 1655–1660 m. ATR ir Švedijos karą

Švedijos kariuomenė nusiaubė Piltenės sritį, 1656 m. ji buvo priversta pripažinti Kuršo kunigaikščio viršenybę (savivalda išsaugojo). 1661 m. buvo sudaryta asmeninė unija su Kuršo kunigaikštyste (kunigaikščiui Piltenės srityje atstovavo jo paskirtas valdytojas). 1717 m. ATR Seimas šią uniją panaikino ir atkūrė Piltenės srities autonomiją. 1795 m. kovo mėn. landtago nutarimu Piltenės sritis, kaip ir Kuršo kunigaikštystė, tapo pavaldi Rusijos imperijai. 1817 m. Piltenės sritis buvo prijungta prie Kuršo gubernijos.

XVII a. Kuršo hercogystės žemėlapis

Naujoji srovė

Naujoji srovė (latviškai *Jaunā strāva*) – XIX a. 10 dešimtmečio latvių politinis kultūrinis sąjūdis, atsiradęs dėl kapitalizmo plėtos paaštrėjus socialinėms problemoms ir kilus darbininkų judėjimui – latvių tautinis judėjimas nesugebėjo sekti šių permainų. *Naujoji srovė* susijusi su jaunatvių veikla plėtojant švietimą ir kultūrą. Šio sąjūdžio veikėjai buvo susibūrę apie laikraštį „Dienas Lapa“. *Naujoji srovė* (jai atstovavo žymūs latvių inteligentai: Aspazija (tikr. Elza Rozen-

berga-Pliekšāne), P. Kaninis, K. Kasparsonas, J. Rainis, F. Rozīnis, P. Štūčka, M. Valteris ir kt.) buvo nevienalytis provakarietiškas judėjimas, propaguojantis demokratines, socialistines (taip pat marksistines) tautų ir klasių susidarymo idėjas. Daug dėmesio skyrė švietimui ir mokslinėms teorijoms populiarinti. *Naujosios srovės* organizuojamose vadinamuosiuose skaitymų vakaruose buvo nagrinėjamos visuomeninio gyvenimo ir kitos problemos, jai remiant kūrėsi pir-

mieji darbininkų būreliai, kurie davė pradžią Latvijos socialdemokratiniam judėjimui. Nors ji nekėlė tautinio klausimo, bet prisidėjo prie latvių tautinės kultūros plėtos.

Naujosios srovės pabaiga laikomi 1897 m., kada Rusijos imperijos administracija uždarė laikraštį „Dienas Lapa“, pradėjo persekioti sąjūdžio veikėjus (dauguma jų buvo suimti, nuteisti ir ištremti į Sibirą).

Naujoji srovė turėjo įtakos lietuvių visuomenės veikėjams, rašytojams. Lietuvių

spaudoje apie šį politinį kultūrinį sąjūdį palankiai rašė A. Janulaitis, J. Šliūpas. Glaučius ryšius su naujasrovininkais palaikė J. Ambrozaitis; manoma, su jais ryšių turėjo J. Biliūnas ir L. Vaineikis. Radikalieji šio sąjūdžio veikėjai turėjo įtakos K. Jasukaičio, O. Pleirytės Puidienės pasaulėžiūrai ir kai kuriems jų kūriniams.

Straipsnius parengė Gintautas Ereminas

Muziejus laikraštyje Nr. 14 (223)

Velykiniai sveikinimai

2012 m. balandžio 8 d. švęsime vieną pagrindinių pavasario švenčių – Šv. Velykas. Ši šventė – tai gamtos pabudimas, krikščionims – Kristaus prisikėlimo metas, kasmet švenčiamas pirmąjį sekmadienį po pirmos pilnaties po pavasario lygiadienio.

Artėjant Šv. Velykoms įdomu pavyrėti senuosius atvirukų albumus, saugomus Trakų istorijos muziejaus filokartijos rinkinyje. Dėmesį patraukia iš žiemos miego atbundančios augmenijos ir gyvūnijos spalvingi ir žaismingi vaizdai, o labiausiai įvairiaspalviais ornamentais išmarginti Velykų margučiai – derlingumo, gamtos pabudimo, žmogaus dvasinio atgimimo simbolis.

Didžioji dalis velykinių atvirukų mus pasiekė iš tarpukario Lietuvos laikmečio (1918–1940 m.), o daugiausia rinkinyje saugoma siųstų 1929–1932 metais. Filokartijos rinkinyje yra daug atvirukų, spausdintų Lenkijoje. Sveikinimai adresatams parašyti lenkų kalba, užrašai ant atviruko – taip pat lenkų kalba, dažniausiai pasitaikantis „Wesołego Alleluja“

(*Linksmų Velykų*). Lenkų kalboje žodis „Alleluja“ neatitinka savo reikšmės t.y. *garbink Jėh./JHVH*, o reiškia Velykas, o lenkiškuose sveikinimuose – *Linksmų Velykų*.

Įdomūs du atvirukai, siųsti adresatams, gyvenusiems Trakų krašte, tuo metu priklausiusiam Lenkijai. Siųsta 1939 m. balandžio 7 ir 9 d., atkreiptinas dėmesys, kad prieš 73 metus Šv. Velykų sekmadienis buvo švenčiamas 8 d., kaip ir šiemet. Vienas iš saugomų muziejuje atvirukų siųstas iš Lydos Trakuose Bažnyčios g. 46 gyvenančiai Anai Šymanskai. Kitas – siųstas iš Varšuvos 1939 m. balandžio 7 d. Lentvario Viešpaties Apreiškimo Švenčiausiajai Mergelei Marijai bažnyčios klebonui dr. Kazimierui Kulakui (1896–1989), pasirašytas Marijos Kristinos Tiškevičienės (1871–1968).

Velykiniai atvirukai. Lenkija, 1939 m. O.Ševeliovo nuotr.

Klebonas K.Kulakas palaikė draugiškus santykius su Lentvario dvare šeiminkavusiais grafais Tiškevičiais.

Lentvario bažnyčios fundatoriais ir buvo grafai Tiškevičiai – Vladislovas Tiškevičius (Władysław Tyszkiewicz (1865–

1936) ir jo žmona Marija Kristina Liubomirska Tiškevičienė (Maria Krystyna Lubomirska-Tyszkiewicz). 1910 m. grafiėnės M. Tiškevičienės paaukotame žemės sklype prasidėjo bažnyčios statybos. Iškilus sunkumams dėl komplikotos politinės situacijos ir lėšų stygiaus, bažnyčios projektas negalėjo būti pilnai įgyvendintas. Bažnyčia statyta 1910–1926 m. su pertrauka dėl I Pasaulinio karo. Lėšos bažnyčios bokšto statybai gautos taip pat iš Trakų

Vokėje grafo Jono Tiškevičiaus surengtos rinkliavos, kartu ir iš grafiėnės Eugenijos Tiškevičienės organizuoto koncerto. Kunigo dr. K. Kulako iniciatyva, 1942 m. buvo pradėta bažnyčios sienas dengti polichromija. Dekoravimo temas parinko pats K. Kulakas. Taip pat jo pastangų dėka 1945–1947 m. pataisyti visi karo metu atsiradę bažnyčios pažeidimai.

Kunigas K. Kulakas yra perdavęs Trakų istorijos muziejui nemažai savo archyvinės medžiagos. 1977 m. jis perdavė grafo Jono Juozapo Tiškevičiaus (1867–1903) rankraštį „Listy z podróży do Zanzibaru 1891 r.“ (*Laiškai iš Zanzibaro 1891 m.*). Tai – Trakų Vokės dvaro savininko grafo Jono Juozapo Tiškevičiaus laiškai, rašyti prieš 121 metus (1891 m.) iš kelionės į Afriką, ir nuotraukos, įrištos į rankraštinę knygą lenkų kalba. Rankraščio pabaigoje įklijuota telegrama, siųsta iš Zanzibaro į Krokuvą – 1891 m. kovo 29 d. – su sveikinimais „Alleluja“ Šv. Velykų progą.

Trakų istorijos muziejus, bendradarbiaudamas su Lietuvos ir Lenkijos Kultūros ministerijomis bei Lenkijos institutu Vilniuje, 2010 m. išleido leidinį „Laiškai iš Zanzibaro 1891m.“ lietuvių ir lenkų k. iš serijos „Muziejaus rinkiniai“.

Muziejininkė Evelina Petrauskė

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 15 (224)

Leonardo da Vinčio kūrybos atspindys numizmatikoje

2012 m. balandžio 15 d. minimos 560-osios Leonardo da Vinčio (1452–1519) gimimo metinės. Tai – ryškiausias brandžiojo itališkojo Renesanso (~1500–1530) korifėjus, filosofas, išradėjas, inžinierius, poetas, meno teoretikas ir žymiausias visų laikų tapytojas.

Leonardo da Vinčio vienas žymiausių darbų – „Paskutinė vakarienė“. Šią freską menininkas sukūrė 1495–1498 m. ant siauros sienos, didžiulėje salėje – Šv. Marijos Maloningosios bažnyčios (Santa Maria delle Grazie)vienuolyno Milane valgomajame. Deja, žymiausias visų laikų sieninės tapybos kūrinys, pasiekė mus gerokai apnykęs. Leonardas da Vinčis, žinomas eksperimentatorium, norėdamas padidinti freskos raiškumą, panaudojo naują, savo paties išrastą gruntavimo būdą ir naujos sudėties temperą, ši pradėjo blukti ir trupėti dar kūrėjui gyvam esant. Kūriniui kenkė ir tai, kad vienuolynas buvo įsikūręs pelkėtoje žemumoje ir vienuolyną dažnai apsemdavo vanduo. Potvyniai kartojosi, nuo atsiradusios drėgmės ir nuo virtuvės

garų kūrinyje apsitraukė pelėsiai. Kristaus kojų vietoje vienuoliai iškirto duris, kad būtų patogiau nešioti valgi. Vėliau Napoleono Bonaparto kareiviai, 1796 m. užėmę Milaną, meną pavertė arklidėmis. „Paskutinė vakarienė“ buvo kelis kartus restauruojama, bet savamoksliai restauratoriai, užtapydami Leonardo da Vinčio tapybą, kūriniui labiau pakenkė, nei atnaujino. Tik neseniai italų meistrai pagal naujausius mokslo reikalavimus atliko paveikslą restauraciją, kas leidžia tikėtis, kad garsioji freska džiugins dar ne vieną meno mylėtojų kartą.

Trakų istorijos muziejaus numizmatikos rinkinyje saugoma 100 dolerių nominalo moneta, sertifikate pavadinta Apaštalių taleriu (Apostle thaler) kaldirinta 2008 m. Liberijoje. Jai dekoruoti panaudota Leonardo da Vinčio freskos „Paskutinė vakarienė“ replika. Pati moneta – naujausių tendencijų kolekcininkų pinigų kalyboje atspindys. Moneta – dėlionė sveria vieną kilogramą, bendras skersmuo 120 mm., centrinės apskritos dalies – 70 mm. Monetos averse – Libe-

100 dolerių nominalo moneta – dėlionė. Liberija, 2008 m.

rijos herbas, data 2008, valstybės pavadinimas REPUBLIC OF LIBERIA, devizas THE LOVE OF LIBERTY BROUGHT US HERE (*Meilė laivei mus atvedė čia*) ir nominalas 40 DOLLARS. Monetą sudaro 12 vienas į kitą suneriamų trapecijos formos segmentų. Jų averso pusėje Liberijos herbas ir nominalas: 5 DOLLARS (taigi visos sudėtos monetos nominalas – 100 dolerių). Monetos reverse, centre – auksuotas medalionas su Jėzaus Kristaus atvaizdu. Virš jo Apvaizdos akis, kairiajame šone – gimęs Jėzus, gulintis prakartėlėje, dešiniajame – trys kryžiai

20 dolerių nominalo moneta. Vokietija, 2008 m. V.Neliubino nuotr.

su nukryžiuotaisiais Golgotoje, apačioje – jau minėta centrinė Leonardo da Vinčio freskos „Paskutinė vakarienė“ dalis. Segmentuose pavaizduoti reljefiniai dvylikos Apaštalių biustai, su individualiais, apibūdinančiais konkretų šventąjį atributais ir vardais viršuje. Monetos tiražas 1000 vienetų. Muziejuje saugomo ekspozito sertifikate nurodytas 819 numeris. Moneta yra kvadratinėje profiliuotoje lakuoto rudo medžio dėžutėje. Dangtyje išraižytas sidabro spalvos kryžius ir Jėzaus Kristaus atvaizdas.

Kitokias šiuolaikinės monetų kalybos

technologijos galimybes atspindi Vokietijoje 2008 m. nukaldinta, egzotiškų Kuko salų Ramiajame vandenyne 20 dolerių nominalo moneta. Jos averse – Didžiosios Britanijos karalienės Elžbietos II biustas ir užrašas aplink ELIZABETH II COOK ISLANDS 20 DOLLARS. Yra įmuštas tiražo numeris 0331. Monetos reverse – Svarovskio kristalais puoštas pailgas spalvotas Leonardo da Vinčio freskos „Paskutinė vakarienė“ vaizdas Santa Maria delle Gracia vienuolyno menėje. Po piešinio apvadu data: 2008 ir užrašas puslankiu LEONARDO DA VINCI. Viršuje puslankiu virš dailininko paletės užrašas MASTERPIECES OF ART (*Meno šedevrai*). Moneta yra sidabrinė, svoris – 93,3g., skersmuo – 55 mm. Monetos tiražas yra 1498 vnt.

Taigi, galime pripažinti, kad šiuolaikinės kolekcinės monetos yra puiki meno istorijos populiarinimo forma.

Muziejininkas Saulius Zalys

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Švietimo politika

Kokią asmenybę ugdo dabartinė švietimo reforma?*

Saulius JURKEVIČIUS, Vilniaus licėjaus direktorius

Saulius Jurkevičius

Vienas iš svarbiausių švietimo tikslų yra ugdyti brandžią asmenybę, gebančią ne tik puoselėti tradicines vertybes, bet ir galinčią tapti tikrąja savo krašto, šiuolaikiškos valstybės šeimininke. Tad ypač svarbu, kad valstybės deklaruojami tikslai būtų aiškūs, priimtini didžiąjai daliai visuomenės. Juk pats blogiausias valstybės politinio gyvenimo bruožas yra neatitiktis tarp deklaruojamų idėjų ir realių veiksmų. Visi esame išgyvenę laikotarpį, kai dauguma nebetikėjo siūlomų pakeitimų prasmingumu ir juos paprasčiausiai ignoravo. Mokykla šiuo požiūriu yra ypač jautri vieta, čia netikras žodis ar nenuoširdus ketinimas labai greitai pastebimas. Todėl labai svarbu, kad viešai skambantys prasmingi žodžiai nesiskirtų nuo realių darbų, kad mokytojai ir mokiniai matytų tikrąjį valdžios rūpestį švietimu. Deja, per dvidešimt švietimo reformos metų jau girdėjome daug skambių žodžių ir gražių ketinimų, tačiau daugelis švietimui keltų tikslų buvo ir tebėra tik gražios frazės, kurios niekaip neįgauna realaus turinio. Tokia padėtis yra aiškiai matoma šiandieninės mokyklos realybėje, kuri su deklaruojamomis siekiamybėmis dažnai neturi nieko bendro. Visi buvome ir esame įsukti į nesiliaujančių reformų karusele, kuri galutinai susuko visų mūsų galvas. Šiandien taip norėtusi sustabdyti šį beprasmišką sukimąsi ir pabandyti atsakyti į keletą paprastų klausimų.

Ką davė Lietuvos švietimui niekaip nesibaigianti mokyklų tinklo pertvarka? Turbūt šiandien kaip niekada akivaizdu, kad mokyklų skaldymas buvo savitiksliis ir akivaizdžios prasmės neturintis procesas. Mokymo kokybė, kuri buvo keliamą kaip pagrindinis mokyklų pertvarkymo tikslas, pasiekta nebuvo – tai gali pasakyti kiekvienas pedagogas, matantis, jog struktūros pokyčiai niekaip nėra susiję su mokymo kokybe. Tačiau žala visai švietimo sistemai padaryta didžiulė. Išdraskytos mokyklos miestuose ir uždarinėjamose kaimuose, nutrauktos ilgus metus puoselėtos tradicijos, sukurta nere-

kalinga įtampa pedagogų bendruomenėje, sumaištis savivaldybėse, sukelta papildomų problemų tėvams, beprasmiškai iššvaistytos lėšos – ir tai dar ne viskas. Aiškios vizijos neturėjimas kuriant gimnazijas ir nuolatinis blaškymasis iš vienos koncepcijos į kitą ne tik suklaidino mokytojų bendruomenę, tačiau sugriovė tikėjamą aukštesnės kokybės mokymo galimybę. Daugelis pasijuto paprasčiausiai apgauti. Didžiulės pastangos, atkaklus darbas, idealizmas ir pasitikėjimas reformos būtinumu tarsi prasmę rūke. Didelė dalis mokytojų nusivylė reformomis ir jų vykdytojais. Pagaliau buvo skaudu matyti mokyklų direktorius, kurie, įtikėję keitimo reikalingumu, savo rankomis tarsi vyšnių sodus kapojo mokyklas. Dar graudžiau, jog tai buvo daroma suvokiant, kad darbas beprasmiškas ir nereikalingas. Kaip turėjo jaustis savivaldybių atstovai, kai reikėjo reorganizuoti gerai dirbančią mokyklą? Nė vienas šiandien prievarta diegiamas struktūrinis variantas nėra geresnis už galimybę mokyti 5–12 klases vienoje mokykloje. Tai akivaizdi tiesa, ji labiausiai atitiko mūsų specifiką, tradicijas, realias galimybes ir užgyventą patirtį.

Kitas klausimas. Kodėl niekaip nenustovi ugdymo programos? Be gerai parengtų ir konceptualiai apgalvotų programų negalima tikėtis kokybiško mokymo(si). Jų nuolatinis kaitaliojimas, nesibaigiantys perrašymai, dalyko turinio kilnojimas iš vienos klasės į kitą daro didelę žalą mokymo procesui. Kiek iššvaistytą jėgų, lėšų ir laiko, o rezultatas daugiau nei abejotinas. Trikdomas nuoseklus mokymas, atsiskoma gerosios patirties ir susiformavusių ugdymo tradicijų. Ir visa tai daroma neva dėl skambių prioritetų, kurių kažkodėl vis nepavyksta pasiekti. Atrodytų, tik nusistovi mokymo procesas, pradedama sistemingai dirbti ir – lyg perkūnas iš giedro dangaus: reikia keisti arba vėl atnaujinti mokomąsias programas. Ir vilkėlis pradedamas sukti iš naujo. Imituojant demokratinį sprendimų priėmimo procesą, pradedamas formalus bendravimas su mokytojais, vėliau organizuojami beprasmiški ir tušti seminarai ir pagaliau visą šį procesą apvainikuoja naujų vadovėlių leidyba, kurios, kitaip kaip lėšų švaistymu, nepavadinasi. Susidaro išpūdis, kas dirbame leidykloms, o ne ugdymo turinio gerinimui. Prieita prie to, kad, prisidengus higieninėmis normomis, trijų šimtų puslapių vadovėlis yra skeliamas į dvi dalis. Įdomu pastebėti ir tai, kad vadovėlių turinio prastėjimą paslepia poligrafijos

grožybės. Tokį savitikslių ir gerai neapgalvotą programų kaitaliojimą ypač akivaizdžiai iliustruoja lietuvių kalbos ir literatūros mokymo padėtis. Dvidešimt metų ieškoma, eksperimentuojama, ginčijamasi ir vis nerandama optimalaus modelio. Pagaliau prieinama prie absurdiškos situacijos, kai knygų skaitymas lyg ir tampa nereikalingas tam, kad galėtum interpretuoti tekstus, nes reikalauti perskaityti tekstą nehumaniška, tai gali pažeisti mokinio teisę. Panaši ir kitų mokomųjų dalykų padėtis. Aišku tik viena, kad negebėjimas kompetentingai tvarkyti ugdymo turinį išderino mokymą ir nuskurdino mokomąsias programas. Galima būtų susitaikyti su visais šiais keitimais, jeigu būtų matomas realus rezultatas. Tačiau dabar tai tik mokytojų varginimas, mokinių trikdymas ir dar didesnės sumaišties kėlimas, o kai kam – gražaus pasipinigavimo šaltinis.

Ir pagaliau norėtusi išsiaiškinti, kodėl mokytojas buvo paliktas švietimo reformos paraštėje. Jo vaidmuo buvo tarsi nuvertintas arba tiesiog mokytojas liko tik paslaugų tiekėjas, turintis įgyvendinti neapgalvotus reformatorių keitimus ir projektus. Sukurta formali mokytojų kvalifikacijos sistema tarnauja ne mokytojo dalykinės kvalifikacijos kėlimui, bet prisikūrusių institucijų lėšų įsisavinimui. Darbo apmokėjimo tvarką pavadinčiau buhalteriniu nesupratimu, kurio prasmės greičiausiai negalėtų paaiškinti ir jos kūrėjai. Auditas, naujas mokyklos organizacinės struktūros įgyvendinimas, etatinio apmokėjimo vizijos ir vienadieniai projektai nukreipė mokytoją nuo tiesioginio jo darbo. Susidaro išpūdis, kad pagrindinė mokytojo veikla yra ne mokymas, bet dalyvavimas abejotinoje visuomeninėje veikloje. Tokie mokytojams keliami prioritetai jau turi įtakos mokytojo dalykinei kompetencijai, o mokomasis dalykas lieka nustumtas į šalį. Tokia politika akivaizdžiai davė savo rezultata – nereikia būti ypač išvalgiam, kad galėtum postringauti apie krentantį mokinių parengimo lygį. Situaciją paaštrina ir neadekvačiai išpučiamos mokinių teisės ir laisvės, kurios yra įtvirtinamos mokytojų sąskaita. Apskritai į paprastą mokytoją tebežiūrima atsainiai. Formaliai lyg ir bandoma pasiklausti mokytojų nuomonės, tačiau į jų pastabas niekada nėra rimtai įsiklausoma. Nebent pasiūloma neįgyvendinamos metinės kūrybinės atostogos arba tapimas emeritais. Tai galima vertinti kaip pažeminimą arba nesusivokimą realioje situacijoje. Ir tik mokytojų streikai verčia sunerimti ir pradėti

galvoti apie padėtį švietimo sistemoje. Visa tai išvargino mokytojus, išsekino morališkai ir suformavo pasyvumą ir abejingumą.

O dabar galima būtų pabandyti kelti klausimą, kokią asmenybę ugdo švietimo reforma? Istorijos vadovėlyje apie Lietuvos švietimo pasiekimus iki Antrojo pasaulinio galima rasti tokius žodžius: švietimo sistema formavo naują lietuvių kartą, ugdė jaunimo charakterį, diegė kilnius įpročius, skatino mylėti savo kraštą. Ar galima tai pasiekti šiandien, kai mokiniai varinėjami iš vienos mokyklos į kitą, kai ugdymo turinys tarnauja projektų įgyvendinimui, bet ne brandžiam asmenybės ugdymui, kai mokytojas jaučiasi nesaugus ir netiki kaitos prasmingumu. Vertybės formuojamos atkakliu darbu, o ne tušiomis kalbomis. Kokią asmenybę galima ugdyti, kai bijomasi savo lietuviybės, kai imituojamas pilietiškumo ugdymas, kai klesti moralinis reliatyvizmas? Ne vienadieniais projektais ir beprasmiška kaita galima ugdyti naująją kartą. Neįmanoma sukurti tvirtos mokymo ir auklėjimo (tai Konstitucijoje įtvirtintos sąvokos) sistemos visuotinio nepasitenkinimo atmosferoje. Taigi šiandieninė karta ugdoma tarsi be krypties su mozaikišku supratimu apie supantį pasaulį. Visi gražūs ketinimai nesijungia į vieną prasmingą visumą, o keliami tikslai netampa realybe. Todėl tokioje aplinkoje sunku tikėtis, kad švietimo įstatymo keliami deklaratyvūs tikslai bus pasiekti.

Šiandien, kad galėtume prasmingai eiti toliau, reikalinga ryžtingai sustabdyti daugumą projektų ir padaryti visos švietimo sistemos auditą (šia linkme savo jėgas galėtų nukreipti Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra). Ypač reikia pasistengti prakalbinti mokytojus ir įsiklausyti į jų žodžius. Reikėtų bent porą metų be aiškios priežasties nedaryti jokių keitimų, kad galėtume aiškiai matyti, kokiame padėtyje esame atsidūrę. Taip pat turime drąsiai įvardyti nesėkmių priežastis ir pabandyti jas pašalinti. Ir svarbiausia: mažiau dairytis į Vakarus, nebent pasimokyti, kaip nereikia daryti. Trafaretiškų pavyzdžių kilnojimas iš svetimų šalių padėties tikrai neišgelbės. Tik tada galima tikėtis geresnės ugdymo kokybės ir vertybiniais pagrindais ugdomos naujosios kartos.

A. Didžgalvio nuotr.

*Pranešimas skaitytas visos Lietuvos mokytojų suvažiavime, vykusiame 2012 m. kovo 31 d. Vilniuje.

Apaštalinio Nuncijaus Luigi Bonazzi sveikinimo žodis*

Atkelta iš 1 p.

darbuotis ir su nepajėgiais įrankiais. Ne kartą, o gal ir dažnai mes taip pat pasijuntame per silpni gautai užduočiai, turintys kur kas mažiau sugebėjimų, negu norėtume. Bet viena yra tikra, jei Dievas kviečia atlikti kokią nors misiją, Jis suteikia ir visą reikalingą pagalbą jai įvykdyti. Jeigu tik Juo pasitikime.

Popiežius Benediktas XVI mums primena žodžius, kuriuos Teresė Avilietė buvo užsirašiusi ant lapelio ir visada turėjo su savimi: *Tegu niekas tavęs nedrumsčia, niekas tegu nebaugina. Viskas praeina, o Dievas nesikeičia. Kantrybė viską pasieks. Kas turi Dievą, tam nieko nestinga, vieno Dievo užtenka.*

Atlikdamas savo tarnystę, Benediktas XVI negyvena nepasiekiamoje vienumoje, jis jaučiasi apsuptas visų žmonių bendrystės, ypač Bažnyčios narių artumo: *Nesu vienas – pasakė jis savo pontifikato pradžioje, – neturiu vienas*

nešti to, ko vienas iš tiesų negaliu panešti. Mane saugo, remia ir palaiko visi Dievo šventieji. Mane taip pat lydi jūsų maldos, mieli bičiuliai, jūsų atlidumas, jūsų meilė, jūsų tikėjimas ir viltis (2005 m. balandžio 24 d. homilija). O kiek kartų jis yra pakartojęs: *Kas tiki, niekuomet nėra vienas.*

Benediktas XVI yra bendrystės žmogus, stengiasi užmegzti dialogą su visais: su esančiais Katalikų Bažnyčioje ir su jai nepriklausančiais. Jis neprimeta savęs, nors ir prašo galimybės laisvai pasiūlyti savo tiesą. Tai kantrus popiežius. Ką tik pacitavau Teresės Avilietės žodžius: Kantrybė pasiekia viską. Man atrodo, kad popiežius Benediktas visiškai sutiktų su didžiuoju italų vyskupu, Genujos kardinolu Giuseppe Siri, kuris mėgdavo sakyti: *Yra penkios vyskupo dorybės: pirmoji – kantrybė, antroji – kantrybė, trečioji – kantrybė, ketvir-*

toji – kantrybė ir penktoji – kantrybė su tais, kurie mus prašo būti kantrius.

Per pastaruosius mėnesius sulaukėme akivaizdžių popiežiaus Benedikto XVI dėmesio ir meilės Lietuvai ženklų: tai dviejų naujų vyskupų paskyrimas. Naujasis Kaišiadorių vyskupas negalėjo atvykti dėl paskutinių metu atsiradusių svarbių reikalų. Džiaugiuosi galėdamas pristatyti Telšių vyskupo augziliarą Liną Vodopjanovą, kuris, beje, yra jauniausias vyskupas Lietuvoje.

Nauji vyskupai – tai naujas gyvenimas, nauji puslapiai, kuriuos gali parašyti Bažnyčia. To ir linkiu iš visos širdies Lietuvos bažnyčiai.

Baigdamas užtikrinu visus, kad popiežius Benediktas XVI yra dėkingas už paramą, kurią gauna iš jūsų palankumo ir iš jūsų maldų, ir dar kartą perduodu

jo bičiulystę ir palaiminimą. Taip pat popiežiaus Benedikto vardu ypač linkiu Lietuvai ramiai ir vaisingai gyventi pasirengimo rinkimams laiką, kad jie duotų Lietuvai vadų, kurie gyventų dėl Tėvynės ir tarnautų jai.

AČIŪ. Telaimina mus Dievas. Telaimina popiežių Benediktą XVI. Telaimina Lietuvą.

*Nuncijaus kalba, pasakyta 2012 m. balandžio 19 d. Popiežiaus Benedikto XVI 7-ųjų išrinkimo metinių proga surengtame priėmime Vilniuje

Šaltinis: krikščionybės žiniasklaidos tarnyba

Paskaitų ciklas Palaimintojo Jurgio Matulaičio metams

Jurgis Matulaitis – tris kartus studentas*

Kun. Vaclovas ALIULIS MIC, Vilnius

I a. J. Matulaitis 1891 m. eksternu išlaikė stojamuosius egzaminus į Kielcų kunigų seminariją. Lotynų kalbos gavo ketvirtą, o lenkų kalbos – trejetą, nes tik porą metų buvo lenkų kalbos aplinkoje. Kielčiuose Jurgiui teko pakeisti savo pavardės formą. Sekdamas globėjo (pusbrolio iš tėvo pusės J. Matulaičio-Matulevičiaus – red. past.) pavyzdžiu, seminarijoje užsirašė kaip Jerzy Matulewicz, ir ši forma jam išliko visam gyvenimui. Seminarijos baigimo dokumentuose užrašytos abi pavardės formos: „Matulewicz alias Matulajtys“, nes ši pastaroji forma buvo įrašyta gimimo liudijime, išrašytame Šunskų valsčiaus valdybos. Peterburgo dvasinės akademijos ir Fribūro universiteto baigimo dokumentuose jau buvo forma „Matulewicz“. Ji liko visuose vyskupo dokumentuose bei Apaštalo Sosto raštuose.

Pirminė pavardės forma nebuvo užmiršta. Turime kopiją atviruko iš Vilniaus laikų su nuotrauka ir užrašu: „J. E. Biskup Wileński Ks. J. Matulewicz-Matulaitis“. (Pagal lenkišką vartoseną „ksiądz“ dedama kiekvienam dvasininkui, kaip „pan“ – kiekvienam civilui. Taigi *ksiądz kleryk, ksiądz diakon, ksiądz wikary, ksiądz proboszcz, ksiądz dziekan, ksiądz pralat, ksiądz profesor, ksiądz rektor, ksiądz biskup. ksiądz kardynał*).

Būdamas jaunas kunigas, „Matulaičiu“ pasirašydavo savo straipsnius, siunčiamus lietuviškai spaudai. Šią pavardės formą iškėlė į paviršių Beatifikacijos bylos komisija, gavusi krikšto metrikus su pirmine, lietuviška forma. Negalėjo būti praleista ir sulenkintoji forma, esanti visuose vyskupo dokumentuose, todėl iškart įsitvirtino abi formos – „Matulaitis seu Matulewicz“. Vatikano pareigūnams neskauda galvos, ką pamanyti vienos ar kitos formos šalininkai, o tik kad būtų tiksliai dokumentuota.

Lietuviai ir lenkai marijonai yra susitarę dėl patogumo lietuviškuose raštuose vartoti lietuvišką pavardės formą, lenkiškuose – lenkišką. Angliškuose ir itališkuose leidiniuose dažniausiai vartojamos abi formos. Daugelyje tautų dvigubos pavardės įprastos. Pavyzdžiui, pirmasis Apaštalo Sosto nuncijus nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje – ispanas Chustas Muloras Garsija (Justo Mullor Garcia).

Kokio tautinio nusistatymo bus buvęs pats globėjas, pusbrolis Jonas Matulis-Matulevičius? Ak, manytume, lenkininkas. Netiesa. Po Kielcų jis dar dėstė Suvalkų gimnazijoje ir mirė Varšuvoje 1904 m. rugsėjo 8 d. Jo nekrologe parašyta: „Karštas lietuvis patriotas, visa siela atsidavęs savo tautos reikalams, velionis buvo didelis lenkų bičiulis ir visada stengėsi pašalinti tarp dviejų broliškų tautų kylančius nesusipratimus“. Broliškos tautos: ne tik šimtametė unija, bet ir bendra carinės Rusijos priespauda.

1892/1893 mokslo metai Kielcų seminarijoje buvo labai neramūs. Provokatorius klierikas Gavronskis sukėlė kelis gaisrus, valdžia pareikalavo pakeisti seminarijos vadovybę. Kai vyskupas Tomašas Kulinskis nesutiko su valdžios kišimusi, 1893 m. kovo 13 d. į seminariją įsiveržė žandarmerija ir 10 dienų darė krata. Rado spaudinių be cenzūros leidimo, įvairių valdžiai nepageidautinų rankraščių. Po kratos seminarija buvo ketveriems metams uždaryta todėl, kad aliumnai joje auklėjami „kraštutine nepalankia valdžia dvasia“. Visi profesoriai buvo areštuoti ir po dvejus metus trukusio bylos nagrinėjimo išstremti į Sibiją. Buvo areštuota ir 16 klierikų. Nerepresuotiems leista tęsti mokslą kitose seminarijose, tad vyskupas J. Matulaitis su keturiais kitais klierikais pasiuntė į Varšuvos seminariją. Taip jo pirmasis studentavimas prasidėjo Kielčiuose, baigėsi Varšuvoje.

I b. Varšuvos seminarijoje 1893/1894 m. m. mokėsi 132 klierikai, pirmame teologijos kurse buvo 34 aliumnai. Jurgis – vienintelis lietuvis. Vadovybė ir kurso draugai jį priėmė palankiai, kai kurie net tapo artimais bičiuliais, pavyzdžiui, būsimasis Polesės (Siedlcų) vyskupas Henrikas Pšezdzieckis (Henryk

Jurgis Matulaitis – klierikas, AGM

Przeździecki, 1873–1939). Po daugelio metų jis atsiminimuose rašė: „1893 m. į Varšuvos dvasinės seminarijos teologijos pirmąjį kursą atvyko du aliumnai iš rusų valdžios išvaikytos Kielcų diecezinės seminarijos. Vienas iš jų buvo Jurgis Matulevičius. Nuo pirmos akimirkos mums, aliumnams, krito į akis nepaprastas naujojo kolegos protas ir supratingumas, ypatingi gabumai, dvasinė branda. Jis iš karto užėmė pirmąją vietą tarp mūsų. Tylus, ypatingai darbštus, paslaugus, degantis Dievo meilės ugnimi, jis užvaldė mūsų širdis. Žinojome, kad jis lietuvis. Mes gerbėme jo tautinius jausmus, jis – mūsų. Mes jame mylėjome Lietuvą jis mummyse – Lenkiją, abi kartu kenčiančias, kartu engiamas“.

Po XX a. patirties ir Vilniaus bylos turbūt mus labiau domina lietuvių-lenkų tautiniai santykiai, bet XIX a. opiausias klausimas buvo pasipriešinti caro valdžios nuožmiai vykdomam rusinimui ir pravoslavimui. Čia lietuviai ir lenkai kartu buvo skriaudžiamieji, tarpusavyje sąjungininkai. Šitą ypač jautė ir vertino vyskupai Antanas Baranauskas, Mečislovas Paliulionis, Gasparas Cirtautas. Nebuvo jie priešingi tautiniam lietuvių atgimimui, bet svarbiausiu priešu laikė rusinimą bei pravoslavimą. Ir Motiejus Valančiaus kovos smaigalys buvo nukreiptas prieš caro valdžios smurtą, prieš lietuviškos spaudos lotynų rašmenimis draudimą. Lenkai ir lietuviai galėjo būti bendražygiai, jei nebūtų norėję dėl brolybės mūsų „suvirškinti“.

J. Matulaičiui Varšuvoje puikiai sekėsi studijos. Baigdamas pirmą teologijos kursą turėjo 20 penketų ir vieną trejetą – giedojimo. Gal ne be pagrindo kitados sakydavo, kad vienas iš reikalavimų kandidatui į vyskupus buvęs *male cantat* (prastai gieda)...

Puikiai baigęs pirmą teologijos kursą iš karto buvo perkeltas į trečią, ir seminarijos rektorius kun. Voiciechas Kubiakas (Wojciech Kubiak) jį pristatė Kielcų vyskupui kaip galimą kandidatą studijuoti Peterburgo dvasinėje akademijoje. (Nors studijavo Varšuvoje, bet tebe priklausė Kielcų vyskupijai ir jai priklausys iki pat vyskupo šventimų). Trečiame teologijos kurse abiejuose semestruose gavo po 21 penketą ir giedojimas sekėsi geriau – gavo ketvertą.

Varšuvos seminarijoje, kaip ir daugumoje seminarijų iki Vatikano II Susirinkimo, dogminė ir moralinė teologija bei kanonų teisė buvo dėstoma lotyniškai (su paaiškinimais tautine kalba), kiti dalykai – vietine kalba. Ta vietinė kalba buvo lenkiškoji Vilniuje iki 1942 metų, Kaune – iki rektoriaus Maironio laikų, nors kai kurie sielovados dalykai Kaune buvo lietuviškai dėstomi nuo 1871 m. Ir Vilniaus seminarijoje XX a. buvo kuklus lietuvių (kurį laiką ir baltarusių) kalbos kursas.

Savo globėjo, klasikinių kalbų mokytojo, parengtas, Jurgis ypač puikiai mokėjo lotynų kalbą. Prie globėjo triūso vaisių prisidėjo ir tai, kad Kielcų seminarijos lotynų kalbos dėstytojas kažkodėl Jurgio nemėgo ir labai dažnai jį klausinėdavo, o šis nepasidavė.

1895 m. Jurgis pasižymėjo Lenkijos Kara-

Akademijos koplyčia, kurioje Jurgis 1898-11-20 gavo Kunigystės šventimus, AMPP

lystės vyskupų susitikimo proga surengtoje akademijoje. Kunigo profesoriaus Romano Rembelinskio (R. Remebieliński) pristatytas, klierikas Jurgis puikiai lotynų kalba gynė Švenčiausiosios Trejybės dogmą prieš tris oponentus. Jaunesnis kolega Edmundas Gurskis (Górski) pasakoja: „Gynimas ir referatas buvo tokie puikūs, kad visi vyskupai priėjo prie katedros, išbučiavo klieriką Jurgį Matulevičių, o susižavėję jo ciceroniškąją lotynų kalbą ir dideliu išsilavinimu, sveikino Kielcų vyskupą Kulinskį, kad čia išskyla puiki ir rimta mokslinė pajėga, kuri jau dabar yra visos seminarijos puošmena“.

Buvęs Marijampolės gimnazijos antrametis jau Kielcų seminarijoje buvo gavęs „Cicerono“ pravardę pagal garsiausiąjį I a. pr. Kr. Romos senato kalbėtoją.

II. Matulaičių šeima 1895 m. pasijuto labai pagerbta, kad klierikas Jurgis, nors ne kunigas, važiuoja į Peterburgą eiti aukštųjų teologijos mokslų. Todėl brolis Jonas, tėviškės paveldėtojas, buvusiam savo pusberniui iškėlė puikias išleistuves.

Imperatoriškoji Romos katalikų dvasinė akademija Peterburge buvo įsteigta 1842 m. ir turėjo ugdyti caro valdžiai klusnius bažnytinius vadovus ir seminarijų profesorius. Laimė, išėjo kitaip.. Tvirti akademijos rektoriai ir didžiama profesūros buvo ištikimi Bažnyčios dvasiai. Iki savo likvidavimo po Spalio revoliucijos ji išugdė apie 60 vyskupų. Iš jų 9 buvo išstremti į Sibiją, 4 jau yra beatifikuoti, vyksta dar dviejų vyskupų beatifikacijos bylos. Ir Lietuvos vyskupijų XIX a. ir XX a. pirmojo ketvirčio vadovai ir dauguma žymiųjų dvasininkų buvo tą akademiją baigę ar net joje dėstę: Jonas Mačiulis-Maironis, Aleksandras Dambrauskas-Adomas Jakštas, Pranciškus-Peras Būčys, Aleksandras Grigaitis, Blažiejus Česnys... Taip pat kunigu netapęs advokatas Liudas Noreika, ekskunigas finansininkas Vincas Jurgutis ir daug kitų. Siekdamas teologijos magistro laipsnio, J. Matulaitis, Maironio vadovaujamas, parašė du brandžius darbus: vieną apie šv. Alfonso Liguorio reikšmę moralinės teologijos raidai, antrą apie karo leistinumo sąlygas ir apie amžinosios taikos galimybę. Aukščiausio laipsnio teologijos magistro vardui gauti dar buvo privalomas rašinys rusų kalba iš rusų literatūros. Jurgis parašė temą „Krylovo pasakėčios, jų liaudiškumas ir meniškumas“.

Akademijoje buvo labai griežta drausmė, daug maldos bei susikaupimo. Buvo skatinamas įvairių tautybių studentų pagarbūs sugyvenimas. Nebuvo draudžiama

studentams burtis į lavinimosi būrelius. Lietuvių savarankiško lavinimosi būrelį įkūrė Juozas Skruodys, vėliau parašęs mokykloms pirmąjį lietuvišką etikos vadovėlį, Švenčionių krašto švietėjas, buvęs ir Vilniaus kunigų seminarijos profesoriumi.

Studijų bei pašaukimo draugas Pranciškus Būčys atsiminimuose pasakoja, kaip klierikas Jurgis ištraukė į lietuvišką veiklą. Būtent per atostogas susitikdavo su Seinų seminarijos klierikais, kurioje buvo susikūrus stiprus lietuvių klierikų būrelis. Jo nariai dalijosi savo sumanymais ir atradimais, skatino vieni kitus rašyti į slaptąją lietuvišką spaudą, leidžiamą Tilžėje, arba į JAV lietuvių laikraščius. Atsinaujino susirašinėjimas su pasitraukusiu į Ameriką ir ten spaudoje dirbančiu Vincu Šlekiu. Rodos, jau minėjome žandarų pulkininką Andriejų Vonsiackį, kuris nuožmiai gaudė „Sietyno“ draugijos veikėjus, ieškojo ir V. Šlečio, bet tas jau buvo pasprukęs. A. Vonsiackio užsakymu 1897 m. pradžioje buvo atlikta krata ir akademijoje, Jurgio Matulaičio kambaryje. Žandarus sudomino rankraščiai, bet pareigūnus lydėjęs akademijos vicerektorius kun. Boleslovas Klopotovskis prisiėmė už juos atsakomybę: tai esą jo dėstomo Bažnyčios istorijos kurso paskaitų užrašai. Žandarams išėjus, tuos lietuviškus užrašus Jurgiui atidavė, išpėdamas būti atsargu.

Truputį anksčiau, 1896 m., Jurgis parašė žymiausią savo jaunystės straipsnį „Keli žodžiai mūsų kunigėliams“. Jis pirmiausia plito nuorais tarp klierikų ir jaunų kunigų Lietuvoje, o kun. Antanas Milukas jį išspausdino 1903 m. Amerikos lietuvių katalikų žurnale „Dirva-Zinynas“. Dar po 100 metų jis pasirodė ir LKMA (Lietuvos katalikų mokslo draugija) metraštyje. Svarbiausi straipsnio teiginiai: savo tautos ir tėvynės meilė yra dorinė pareiga, nes tautos egzistuoja iš Kūrėjo sutvarkymo. Kunigai kviečiami neatiduoti liaudies švietimo tik laisvamaniams inteligentams, ugdyti tikinčiųjų sveiką, krikščionišką patriotizmą. Laikytis vienybės su vyskupais, remtis liaudies tradicijomis.

*Su Autoriaus sutikimu spausdinama iš „Marijos radijo“ programų

Nuotr. iš T. Gorski MIC knygos „Palaimintasis Jurgis Matulaitis“ (2009)

Tęsinsy kitame numeryje

Eišiškių S. Rapolionio gimnazijoje – mokytojų Atvelykio šventė

Aušra VIRVIČIENĖ, Vilnius

„Velykos – pavasario šventė, bet kuomet švenčiamas Atvelykis Eišiškių S. Rapolionio gimnazijoje, žinokite, jog pavasaris jau iš tiesų atėjo“, – taip juokavo gimnazijos mokytojai, i Atvelykį sukvietę visų Šalčininkų rajono lietuviškų mokyklų mokytojus. „Tokia iš širdies organizuojama šventė suteikia daug džiaugsmo“, – šiltų žodžių pedagogams negailėjo Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas.

Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazija Atvelykio šventę mokytojams rengia jau vienuoliktus metus. Ir tik čia teko išgirsti, kaip reikia atsakyti i pasveikinimą „Sveiki sulaukę šventų Velykų!“. Pasak Velykų močiutės ir senelio, atsakymas turėtų būti toks: „Kad Dievas leistų sulaukti kitų“. Sveikindamas mokytojus, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ (Visuomeninė Lietuvos švietimo organizacija, steigusi mokyklas ir vadovavusi švietimui lietuvių kalba Rytų ir Pietryčių Lietuvoje, veikusi 1913–1938 m. – aut. pastaba) pirmininkas Algimantas Masaitis sakė, kad „nors esu nugyvenęs nemažai metų, bet pirmą kartą matau tokį gražų vaizdą. Širdis džiaugiasi, nes mokytojų veiduose nematau nuovargio ir rūpesčio, nuoširdžiai jiems linkiu sėkmingai užbaigti šiuos mokslo metus“.

Mokytojų Atvelykio šventės iniciatoriai – Eišiškių S. Rapolionio gimnazijos pedagogai. Kaip „Vorutai“ pasakojo gimnazijos direktorė Danuta Zuzo, daugiau nei prieš 11 metų Šalčininkų rajone buvo įkurta ne viena lietuviška mokyklėlė, todėl visų ugdymo įstaigų pedagogai norėjo artimiau susipažinti vieni su kitais. Taip ir buvo padaryta – vieną sykį metuose Atvelykio proga i Eišiškes suvažiuoja visų lietuviškų rajono mokyklų pedagogai. „Švenčių vaikams yra labai daug, o mokytojams, be mokytojo dienos, daugiau nieko nėra. Todėl nusprendėme vaikų Velykėles pa-

daryti mokytojams“, – prisimena direktorė Danuta Zuzo.

Tarp Atvelykio svečių mokytojų sutikome Kalesninkų pagrindinės mokyklos direktoriaus pavaduotoją ugdymui, matematikos ir informacinių technologijų mokytoją Povilą Ramašką. Jis – buvęs Eišiškių S. Rapolionio gimnazijos (buvusi Eišiškių vidurinė mokykla) auklėtinis, baigęs aukštuosius mokslus ir sugrįžęs i gimtąjį kraštą dirbti pedagoginį darbą. „Mūsų mokykla nedidelė, bet jauki, mokinių skaičius svyruoja apie devyniasdešimt. Purvėnų kaime turime ir ikimokyklinio ugdymo skyrių, kurį lanko septyni vaikučiai. Bet mokyklėlė plečiasi, auga“.

Mokytojų Atvelykis S. Rapolionio gimnazijoje, i kurį pagal galimybes suvažiuoja visų Šalčininkų rajono lietuviškų mokyklų pedagogai, leidžia jiems pasidalinti naujienomis, geresniais ar ne itin pokyčiais švietimo sistemoje, akis i akį pabendrauti ne tik su savo, bet ir kitų rajonų kolegomis, kurie mielai atsiliepia i kvietimą ir apsilanko Pietryčių Lietuvos mokyklose. Per šįmetinę Atvelykio šventę Baltosios Vokės „Šilo“ vidurinės mokyklos direktorė Nijolė Balinskienė džiaugėsi galėdama pristatyti naująją mokyklos kartą – dvi jaunas mokytojas. „Apie savo ugdymo įstaigą kiekvienas vadovas gali kalbėti labai daug, – šypsosi direktorė. – Gera mūsų mokykla, puikūs vaikai, išmintingi mokytojai. Ir rajone mes turime šią tokią vardą užsidirbę. Nors esame maža mokykla, bet esame tarp gerųjų. Turiu omenyje ugdymo proceso organizavimą ir pasiekimus“. Padainavę, pajuokavę, pažaidę žaidimų, palinkėję laimingai ir gerai užbaigti šiuos mokslo metus, lietuviškų Šalčininkų rajono mokyklų pedagogai ir svečiai išsiskirstė iki kitų metų Atvelykio šventės. Ji, be jokios abejonės, vėl įvyks Eišiškių S. Rapolionio gimnazijoje.

Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Eišiškių S. Rapolionio gimnazijos mokytojai

Mokytojų Atvelykio šokiai

Varėnos r. Žilinių pagrindinės mokyklos mokytojų folkloro ansamblys (vadovė Aušra Jachimovičienė)

Eišiškių S. Rapolionio gimnazijos dailės mokytojas metodininkas V. Dailidka

Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos direktorius V. Žilius su žmona Gražina

Eišiškių S. Rapolionio gimnazijos dailės mokytojo metodininko V. Dailidkos marginti kiaušiniai

Baltosios Vokės „Šilo“ vidurinės mokyklos direktorė Nijolė Balinskienė

Alytaus r. Butrimonių pagrindinės mokyklos mokytoja Dorota Verseckienė su dukrele

Lietuvos nepriklausomybės simbolis

Straipsnis, skirtas Vasario 16-ajai, prisimenant Mindaugą Tomonį

Antanas LESYS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 6

Nutarimas: 1975 m. lapkričio 15 d. Vilniaus m. Tarybų r. prokuratūros tardytojas III kl. teisininkas S. Indriūnas <...> nustatė: 1975 lapkričio 5 d. apie 20 val. 30 min. 940 km, 4 pikete, geležinkelio ruože Vilnius - Pavilnys buvo rastas ant geležinkelio Tomonio Mindaugo lavonas. Patikrinus nustatyta, kad 1972–1975 m. Tomonis sirgo psichine liga – šizofrenija, dėl ko gydėsi Respublikinėje Vilniaus psichoneurologinėje ligoninėje. M. Tomonio žmona Tomonienė ir tėvas Tomonis paaiškino, kad M. Tomonis paskutinėmis dienomis buvo kažko neramus, suirzęs. 1975 m. lapkričio 5 d. namuose rado raštelį, kuriame buvo parašyta: *vaikai, prašykite dieduko, kad jis pas jus apsigyventų ir padėtų mokytis ir gyventi*. 1975.XI.5, tėtė. A. Patackas paaiškino, kad jis M. Tomonį buvo sutikęs lapkričio 3 d. Tomonis buvo blogos nuotaikos, kalbėjo, kad gyvenimas jam yra pilkas ir niūrus (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47703/3, l. 156).

A. Patackas pasakojo, kad 1975 m. lapkričio 3 d. buvo susitikęs su Mindaugu, kalbėjosi su juo, bet Mindaugas tikrai nesaikė, kad gyvenimas jam yra pilkas ir niūrus. A. Patackas teigė, kad jeigu Mindaugui būtų diagnozuotas galvos vėžys, jis apie tai jam būtų pasakęs. Kadangi Mindaugas buvo labai religingas ir tikintis, tai, A. Patacko manymu, jis negalėjo nusižudyti.

Traukinio Nr.74 mašinisto padėjėjas Juzefovič paaiškino, kad 940 km 5 pikele pastebėjo gulintį ant kelio žmogų, kuris galvą buvo padėjęs ant kairiojo bėgio. Žmogus ant bėgių buvo pastebėtas 100–125 m nuo sąstato ir nors traukinys buvo staigiai stabdomas, užvažiuavimo ant gulinčio žmogaus išvengti nebuvo galimybių dėl per mažo atstumo. Iš esamos medžiagos matyti, kad M. Tomonis nusižudė atsiguldamas ant bėgių prieš ateinantį traukinį. <...> Remdamasis tuo, kas išdėstyta ir vadovaudamasis LSSR BPK 5 str. 1 p. nutarė: kelti baudžiamąją bylą dėl Mindaugo Tomonio mirties atsakyti, nesant nusikaltimo įvykio. Apie priimtą nutarimą pranešti M. Tomonio tėvui Tomoniui Stasiui (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47703/3, l. 156, 157).

„Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikoje“ buvo išspausdintas straipsnis „M. Tomonis – saugumo auka“, todėl 1976 m. balandžio 7 d. Valstybės saugumo komiteto prie LTSR MT tardymo skyriaus vyr. tardytojas majoras Lazarevičius tarnybiniame kabinete Nr.178, esant kviesiniams, apžiūrėjo medžiaga, kuri buvo saugoma Vilniaus m. Tarybų r. prokuratūroje, dėl M. Tomonio mirties. Apžiūros metu nustatyta: Iš 1975 m. lapkričio 5 d. Vilniaus transporto milicijos budinčio raporto matosi, kad 1975 m. lapkričio 5 d. 18 val. 50 min. iš Naujosios Vilnios geležinkelio stoties budinčio gautas pranešimas, kad traukinys Nr.74, vykstantis iš Kauno į Maskvą, 940 km tarp Vilniaus ir Pavilnio suvažinėjo Tomonį Mindaugą, Stasio, gim. 1940 m. Įvykio vietos apžiūros metu, kurią atliko Vilniaus m. Tarybų r. prokuratūros tardytojas, nustatyta, kad 940 km 4 pikele 30 m atstumu nuo neveikiančio šviesoforo dešinėje geležinkelio sankasos pusėje rastas vyriškio lavonas <...>. Švarke rastas pasas Tomonio Mindaugo, Stasio, vardu. <...> Prie apžiūros protokolo pridėti: Tomonio Stasio ir Tomonienės Aldonos paaiškinimų nuorašai, epikrizės Nr.89657 nuorašo nuorašas, išrašas iš lavono teismo medicininio tyrimo akto Nr.776, nutarimo atsakyti kelti baudžiamąją bylą nuorašas (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47703/3, l. 145–147).

Minėtuose dokumentuose yra keli nesutapimai:

Vilniaus m. Tarybų r. prokuratūros tardytojo III kl. teisininko S. Indriūno 1975 m. lapkričio 15 d. nutarime atsakyti kelti baudžiamąją bylą dėl M. Tomonio mirties rašoma, kad M. Tomonio lavonas ant geležinkelio bėgių rastas 1975-11-05 apie 20 val. 30 min.

Apie šį įvykį 1975 m. lapkričio 5 d. 18 val. 50 min. Naujosios Vilnios geležinkelio stoties budėtojas perdavė pranešimą Vilniaus transporto milicijos budėtojui.

1975 m. lapkričio 6 d. 12 val. esant dienos apšvietimui teismo med. ekspertas S. Kisieličius tyrė M. Tomonio lavoną ir padarė

išvadą, kad M. Tomonio mirtis įvyko maždaug prieš parą laiko skaitant nuo lavono tyrimo meto, ką patvirtina ir lavoniniai pakitimai rasti tyrimo metu. Preliminariniai duomenys: 1975 m. lapkričio 5 d. lavonas rastas ir per apžiūrą 20 val. 30 min. jis dar buvo šiltas.

Traukinio Nr.74 mašinisto padėjėjas Juzefovič paaiškino, kad 940 km 5 pikele pastebėjo gulintį ant kelio žmogų, kuris galvą buvo padėjęs ant kairiojo bėgio.

1975 m. lapkričio 15 d. Vilniaus m. Tarybų r. prokuratūros tardytojas III kl. teisininkas Indriūnas nustatė, kad 1975 m. lapkričio 5 d. apie 20 val. 30 min. 940 km, 4 pikele, geležinkelio ruože Vilnius–Pavilnys buvo rastas ant geležinkelio Tomonio Mindaugo lavonas.

Jeigu tragedija įvyko 1975 m. lapkričio 5 d. 18 val. 50 min., tai medicinos ekspertai turėtų atsakyti į klausimą, ar 1975 m. lapkričio 5 d. 20 val. 30 min. lavonas galėjo būti dar šiltas.

Dar viena įdomi aplinkybė: Mindaugui Tomoniui tragiškai žuvus, į jo butą tą patį vakarą atvyko saugumiečiai, vieno jų pavardė Indriūnas, jis net paliko savo telefono numerį – 31413. Jie, padarę kratą, surinko visus velionio ranka rašytus rankraščius, o taip pat „atrado“ ir priešmirtinį trumpą raštelį, kurį parodė tikrai žmonai ir išsinešė kartu su kitais jo raštais, vos tilpusiais į du lagaminus. Raštelyje savo dviem paaugliams sūnums pataręs būti tokiais, kokių buvęs jo paties senelis Tomonis. Laimė, M. Tomonis buvo atsargus, ir didžiąją dalį savo kūrinių saugojo ne namuose. Jo poezijos rinktinė dabar keliauja iš rankų į rankas (Aušra, Čikaga, 1977).

Oficialiai buvo teigiama, kad poetas nusižudė, tačiau daugelis jo aplinkos žmonių teigė ir teigia, kad tai buvo sovietų represinių struktūrų organizuota žmogžudystė.

Vilius Litvinavičius rašė: ar įtikėtina, kad nusižudė praktikuojantis katalikas – juk žmogui tikinčiam sielos nemirtingumu, savižudybė yra neįmanoma, todėl ir beprasmi. Prieš mirtį, kaip patvirtino A. Patackas, M. Tomonis mąstė logiškai, tik buvo labai nusiminęs, atrodė dar labiau linkęs į vienatvę, bet kalbėdamas neprieštaravo sau, kaip būdinga savižudžiams. <...>.

Nenustatius galimų žmogžudystės motyvų, „savižudybės“ byla iš ypatingų bylų tardytojo Indriūno, kuris tyrinėjo ir kunigų nužudimo bylas, žinios nukeliavo į archyvus. Dabar gi ta byla paslaptinai dingo Ar vėl ne dėl drg. Indriūno, tebedirbančio teisėsaugos tarnyboje „malonės“? (XXI amžius, 1992, nr. 68).

Kol kas visiškai tiksliai pasakyti, koku būdu KGB su M. Tomoniui susidorojo, sunku. Sklinda jo žuvimo priežasties dvi versijos: arba jam buvo suleidžiamos injekcijos, kurios pagaliau iššaukė dvasinę desperaciją, ir jis ne savo valia ir nekontroliuodamas savo minčių bei veiksmų, atsidarė ant geležinkelio ir pateko po traukinį, arba KGB nurodymu buvo likviduotas ir jau nebegyvas padėtas ant bėgių. Viena tik aišku – jo gyvybė užgeso pačiame jėgų žydėjime nuo visagalės KGB rankos <...>. Taip buvo susidorota su visiškai psichiškai sveiku žmogumi, kurio apkaltinimui net tarybinė prokuratūra nesugebėjo atrasti oficialių patikimų. Tačiau Valstybės saugumas atrado patikimą būdą pašalinti iš gyvenimo jiems nepageidaujamą žmogų. M. Tomonio tragiška mirtis dar kartą visam pasauliui parodė, kad Lietuvoje su tais, kurių mintys ir nuomonės skiriasi nuo oficialiosios Tarybų Sąjungos komunistų partijos ideologijos, susidorojama fiziškai, be jokio teismo, pačiomis nežmoniškiausiomis priemonėmis (Aušra, Čikaga, 1977).

Mirtį gaubia paslapties šydas. Reikia tikėti, kad tiesa kažkada vis tiek išaiškės, M. Tomonio žuties paslaptis dar neįmintą.

Laidotuvės

*Skamba ir žvanga, gaudžia varpai,
Liūdina ir skaudų leisdamį gaudį:
Vėl paviliojo auką kapai!
Diena į dieną tiek jų atranda!..*

Prie medinio kryžiaus M. Tomonio gerbėjai (nuotr. M. Žilionytės)

(Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika, Čikaga, 1976, t. 3).

Nors saugumiečiai pranešė šeimai tą patį vakarą apie jo mirtį, bet kūnas buvo atiduotas tik 1975 m. lapkričio 9 dieną ir namuose pašarvotas katalikiškai. Velionis, pašarvotas, atrodė gražiai. Palaidotas buvo lapkričio 10 dieną Rokantiškių kapinėse netoli savo motinos, kuri, nepakėlus savo sūnaus tragedijos, mirė 1975. VI. 29.

Palydėjo daug žmonių, kapas paskendo daugybėje gėlių ir vainikų, bet oficialiai jo įstaiga nedalyvavo: tas aiškiai paliudija, kas pageidavo, kad nebūtų pagerbtas gabus, visų mylimas ir talentingas darbuotojas (Aušra, Čikaga, 1977).

„Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikoje“ apie Mindaugą skaitome:

*Baltas paukšti, tu sugrįžki,
Ir parneški kraujo gėlę,
Baltas paukšti, tu sugrįžki –
– nepasakė, ir išėjo...*

Ir išėjo, artimųjų nesuprastas, abejingųjų apjuoktas, svetimųjų apšmeižtas ir žudomas. Andriejus Siniauskis, Jo vargo brolis, iš tolimojo Paryžiaus tiesė jam pagalbą ranką. O Jūs, brangūs tautiečiai, kurie iš užjūrio aplankote mus? Juk vienas jūsų šių vasarą Jį išdavė, kitas išsižadėjo, o trečias sudegino. O mes? O mes palikome Jį ir bėgome, nes jį jau lydėjo mirties šešėlis.

...Ir tada viešpats pasigailėjo Jo ir pasišaukė Jį pas save...

Atsisveikiname su Tavimi, suvokdami, kad nuo šiol mes – Tavo ženkle, ir kad buvo skirta mums būti šalia vieno iš sūnų – milžinų, kuriuos laikas nuo laiko išaugina Lietuvos žemė (LKBK, Čikaga, 1976, t. 3).

Mindaugo atminimo įamžinimas

Vilniaus leidykla „Baltos lankos“ 1995 m. išleido M. Tomonio raštų knygą „Žinia“ (sudarytojos Gema Bagdanavičiūtė ir Janina Riškutė). Knygoje – M. K. Čiurlionio 100-mečiui skirta filosofinė apybraiža „Žinia“, 3 poezijos rinkiniai – „Pro snaigiu užuolaidą“, „Rašmenys ant smėlio“ (sudaryti autoriaus) ir „Atodanga“, – poema „Aureolė“, 3 dalių drama su pantomima „Piramidė“, dienoraščio fragmentai, laiškai, politiniai pareiškimai.

1981 m. Mindaugo Tomonio vardu pavadinta Niujorko valstijos Ročesterio miestelio lituanistikos mokykla.

1990 m., minint Mindaugo žuties 15 metų sukaktį, skulptoriaus Gedimino Radzevičiaus iniciatyva, prisidėjus jo mokiniams Andriui Laurinavičiui, Robertui Strazdui ir kitiems, netoli M. Tomonio žuties vietos buvo pastatytas 4 m ažuolinis koplytstulpis su Sopulingosios Mergelės Marijos atvaizdu, skirtas Sibiro tremtiniais

ir Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimui atminti.

1995 m., minint 20-ties metų žuties sukaktį prie pat tragiško įvykio vietos buvo pastatytas G. Radzevičiaus sukurtas 6 m. ažuolinis kryžius.

Minint 25 metų Mindaugo mirties sukaktį buvo pastatyti G. Radzevičiaus ir Tautvilo Radzevičiaus ažuoliniai koplytstulpiai ir rodyklė į tragedijos vietą.

Pagal autorių sumanymą turėtų būti: padaryta dar viena ažuolinė rodyklė į žuties vietą; aplinka palei minėtus žymeklius išgrįsta lauko akmenimis; medinės skulptūrų detalės impregnuotos nuo neigiamo ardančio atmosferos poveikio, viršutinės medinės detalės padengtos žalvariu; atstatytas sunykęs takas palei geležinkelį, vedantis nuo M. Tomonio vardu pavadintos gatvės iki jo žuties vietos.

Trūkstant lėšų, šie darbai iki šiol neatlikti.

„Lietos“ labdaros fondas ėmėsi iniciatyvos rinkti lėšas šiems darbams atlikti. Darbų sąmatinė vertė (su visais mokesčiais) 20 000 litų.

M. Tomonį pažinojęs krikščionis demokratas Gintautas Jakimavičius kartu su Lietuvos krikščionių demokratų bendrijos Vilniaus skyriaus atstovais ir Šv. Kazimiero bažnyčios chorą „Ave Verum“ prie M. Tomonio žuties vietos kasmet rengia Gegužines pamaldas, liaudiškai tariant – **Mojavas**.

Lietuvos režisierius Bronius Morkevičius 1991 m. sukūrė dokumentinį filmą „Baltas paukšti, tu sugrįžki“. Filmą skirtas poeto, disidento Mindaugo Tomonio 35-ųjų žuties metinėms paminėti. Jį tuo metu rodė LTV ir kartojo LTV 2.

Naujosios Vilnios seniūnijoje yra M. Tomonio vardu pavadinta gatvė.

Mintys iš Mindaugo „Dienoraščio fragmentų“

***Ne „nesužukuotos mintys“. Ne „originalios“ ar „neoriginalios mintys“.

*Tiesiog apmąstymai
Padriki, kaip akmenėliai, surankioti prie tako,
paežerėje ar ant jūros kranto...*

Gal – pusiau dienoraštis. Gal – žemė to pasaulio, ant kurio statomas poezijos dangus. Matyt, jie vienas kitam reikalingi. O be to – mąstymas padeda pažinti aplinką ir save.

***Ne tas stipresnis, kuris visada laimi, bet tas, kuris niekada nepalūžta.

***Žmogus iš prigimtios optimistas – šypseną jis išreiškia visus jausmus: pyktį, meilę, džiaugsmą ir liūdesį, pavydą ir panieką, nevilį ir triumfą ir t. t. Tuo tarpu verkiama iš laimės ir skausmo.

Tęsinys kitame numeryje

Pro memoria

Visi į nežinią išeisim...

Albina TUMAITĖ-POVILAVIČIENĖ, Lietuvos mokytojų literatų „Spindulio“ draugijos pirmininkė

2010 m. knygos pristatymas. Albertui Skyreliui gėlių įteikia poetė Zita Čepulytė

Kovo mėn. 29 d. Vilniaus mokytojų namuose vyko literatūrinis vakaras, skirtas Lietuvos ir Rusijos rašytojų sąjungų nariui, poetui, eseistui, humoristui, satyrikui, vertėjui, ilgamečiui lietuvių kalbos ir literatūros mokytojui ekspertui Albertui Skyreliui atminti.

Tylos minutė...

*Visi į nežinią išeisime. Lig vieno.
Liks kirviai, bombos, knygos ir namai.
Liks mielas koapas dobiliukų šieno
Ir karvės, besiganančios ramiai.*

*Ateis kiti. Mylėti ir gyventi.
O basos kojos pasiilgs ramos.
Ir mūsų meilė tarsi ugnį šventą
Į mus panašūs saugos ir nešios.
(A. Skyrelis „Amžinybė“)*

Kaip viskas menka prieš šitą tikrovę, vienintelę tikrovę – mirtį! Ar verta tiek kentėti, trokšti, jaudintis, jei viskas baigsis štai kuol!.. (Romen Rolanas).

Mirtis – tai ne tamsa – tai šviesa. Tai ne niekas – tai amžinybė. Tai ne galas – tai pradžia (Viktoras Hugo).

Žmogus gimsta du kartus – pirmąsyk gimdamas, antrąsyk mirdamas. Žmogaus gyvenimą po mirties pratęsia jo darbai.

Albertas Skyrelis (1936 01 02 – 2012 02

26) gimė Švenčionių rajone, Puotiskės kaime. Mokėsi Gudelių pradinėje mokykloje, vėliau Adučiškio vid. m-kloje. 1961 m. baigė studijas Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute. 41-erius metus mokytojavo Vilnios krašte, Eitminiškių vid. m-kloje.

Kurti pradėjo dar mokydamasis Adučiškio vid. m-kloje. Pirmą eilėraščių sukūrė ketvirtame skyriuje, mamos padedamas. Jo kūryba buvo spausdinama įvairiuose respublikiniuose periodiniuose leidiniuose, daugelyje kolektyvinių knygų. A. Skyrelis kūrybą publikavo ir Čikagos „Draugas“, Toronto „Tėviškės žiburiai“, Maskvos ir Kaliningrado literatūriniai leidiniai. 1989 m. leidykla „Vaga“ išleido satyrinės poezijos knygutę „Būkim pažįstami“, 1992 m. – „Aš atsiliėpsiu“, 1993 m. – „Kas kvailesnio?..“ (epigramos ir parodijos), 1998 m. – „Kitiems save išdalinau“, 2004 m. – „Dvi mūzos“, 2004 m. – „Rožės dilgėlyne“, 2008 m. – rinktinę „O aš einu?“.

1993 m. A. Skyrelis buvo priimtas į Lietuvos rašytojų sąjungą.

Kokia gi buvo Alberto šeima?

Šeimoje buvo gerbiamas spausdintas žodis. Tėvas puikiai skaitė, mama mokėjo daugybę lietuvių liaudies dainų, giesmėmis vadinamų. Ji mokėjo ir lenkiškų, ir gudiškų dainų. Bernardas Šaknys laikraštyje „Tiesa“ spausdintoje apybraižoje rašo apie Kunigundą iš Puotiskės. Tai poeto motina: *Kas ji buvo? Poetė ... Geroji deivė, nuo jos žvilgsnio žmonės pasveikdavo, paukščiai jos nebijojo. Kaip gra-*

žiai kalbėdavo, vis žmogui į akis žiūrėdama, viską suprasdama... Ji buvo teisinga, mylėjo žmones, padėdavo jiems, gydydavo juos savo širdies gerumu... Ji iš kitų pasaulių atėjusi. Skaitė knygas, laikraščius, labai mylėjo vienintelį sūnų Albertą... Lyg šviesos karalienė. Kurėjo, ten gerumą sėjo... Nežinojo, kas yra melas, apkalbos, pavydas. Sakau, ją dangus mums atsiuntė... Kunigunda tragiškai žuvo per gaisrą 1986 m. rugsėjo 15 d., eidama 88-uosius metus. Kunigunda išliko gyva kiekvienoje kaimo pirkioje. Ji išliko gyva ir sūnaus Alberto širdyje, ir jo eilėraščių cikle „Motinai“.

Ištraukas iš šio ciklo skaitė buvusi Lietuvos radijo ir televizijos diktore, Dūkštų pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja metodininkė Liudgarda Juškaitė-Čepienė.

Pagerbti klasės draugo šviesaus atminimo, pasidalinti moksleiviškų dienų prisiminimais iš Ukmergės raj. Veprių atvyko poetas Vincas Lukša. Susitikę jiedu taip sveikindavosi: *Sveikas, Vincenso!, Labas, Albertino!* Pavasari į vasarą eidavo į mokyklą ir namo kartu. Atstumas ten ir atgal – 7 km. Eidami kalbėdavosi apie knygas, šachmatus, poeziją. Kai baigė mokyklą, Albertas įstojo į institutą, o Vincas buvo pašauktas tarnauti armijoje. Susirašinėjo. Vėliau susitikdavo atlyduose. Draugai dažnai susiskambindavo. Visą gyvenimą nuoširdžiai bendravo.

Yra tik viena kančia – būti vienišam (G. Maršelis).

Poetas buvo vienišas. Ir tai atsispindi jo eilėse. Alberto lyrika labai paprasta ir kartu jautri, subtili. Joje viskas tikra, išgyventa. Jam rūpėjo ir skaudėjo viskas, kas vyko ir vyksta Lietuvoje.

Klausėmės jo lyrinės poezijos, kurią skaitė nepakartojamo tembro balso diktore. Apie poeto lyrikos vingrybes kalbėjo literatas Aleksandras Šidlauskas. Klausėmės nepakartojamų Alberto, satyriko, epigramų, kurias įtaigiai, su humoro gaidelėmis skaitė skaitovė.

Niekada neužmiršiu 1994-ųjų, kai vyko lietuvių k. ir literatūros mokytojų atestacija. Likimas man lėmė patekti į pedagogų dešimtuką, kur ir sutikau Albertą. Tuomet kalbėjau apie savo mokinių kūrybiškumo ugdymą.

Per pertrauką prieina prie manęs toks mielas besišypsantis žmogus, prisistato ir sako: *Aš manau, kad jūs rašote. – Iš ko spren-*

džiate? – Iš jūsų kalbos. – Juk aš kalbėjau ne apie save, o apie mokinius. Teko prisipažinti, kad aš iš tikrųjų rašau nuo 5-tos klasės. Jis davė man savo vizitinę kortelę ir tik po 3-ejų metų, kai žuvo jauniausias brolis, vyras, po metų mirė motina, išdrįsau paskambinti. Dėkoju likimui, kad suspėjau jam nusilenkti ir padėkoti per jo paskutinės knygos „O aš einu“ pristatymą. Taip gimė mano knygelė „Ar švies ji kely...“.

Jis buvo šalia mūsų, bet daug aukščiau mūsų. *Be kūrybos dar turiu pora silpnųjų. Tai šachmatai ir grybavimas. Su mokyklos ir rajono šachmatininkais esam apvažinėję mažiausiai pusę Lietuvos. Mokyklai iškovoju 15 taurių, sidabro žetonus. Tai savotiškas mano autografas mokyklai, – taip rašė poetas. Su juo buvo įdomu ir malonu bendrauti. Gerbė žmogų, niekada jo nežemino. A. Skyrelis labiausiai vertino žmonių darbštumą, valią, padorumą: Niekada nieko negąsdinau ir pats nedrebinau kinkų. Jis mylėjo žmones. Lemtis lėmė jam sutikti daug įdomių ir garbingų žmonių. Bendravo su Konstantinu Jeseniu – Sergejaus sūnumi. Bendravimas tęsėsi daugiau kaip 20 metų, iki Konstantino mirties. Taip pat bendravo su rusų poetu Nikolajum Karpovu, Lietuvos ir Rusijos rašytoju Ivanu Gažimon ir kt. Taip gimė vertimai.*

Literatūriniame vakare savo eilėraščius, skirtus poetui, skaitė Z. Subačiūtė-Virgana- vičienė iš poeto giminės, lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja metodininkė Bronė Daunorienė, šv. Kazimiero garbės kancle- ris, Lietuvos nusipelnęs kultūros veikėjas Petras Juodelė iš Vilniaus, mokytoja Jelena Garliauskienė iš Nemenčinės, kurso draugai, poetai ir bendraminčiai.

Liudgarda skaitė parodijas, vertimus, parinkdama tinkamą intonaciją, kiekvienam kūriniui atirasdama naują skambesį. Jos skaitymas žavėjo klausytojus, švelniai guodė mūsų liūdinčias sielas.

Alberto poezija jaudina skaitytoją, joje mes surandame dalį savęs, savo džiaugsmų, nerimo, rūpesčių.

Jo poezija lieka su mumis. Su mumis lieka ir šviesus šio doro, kuklaus, tikro lietuvių – žydrų akių, mielo atviro veido, atlapota visiems krūtine, išdalijusio save visiems žmogaus prisiminimas.

Autorės nuotr.

Pro memoria

Gediminas Mickonis (1948-09-24 – 2012-04-15)

Gyvenimas – tarnystė mokyklai

Šių metų Atvelykio rytas Amžinybėn išsivedė Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijos Mokytoją Gediminą Mickonį. Netekome žmogaus, kurio gyvenimas – tarnystė mokyklai.

Gedimino Mickonio gyvenimo kelio pradžia – Molėtų rajono Pašilių kaime. Septynerių metų pradėjo lankyti Giedraičių

vidurinę mokyklą, kurią baigė 1966 m.. Tais pačiais metais įstojo į Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto istorijos fakultetą ir įgijo istoriko, istorijos ir visuomenės mokslų dėstytojo specialybę. 1971 m. pradėjo dirbti pedagoginį darbą. Nuo aukštosios mokyklos baigimo dirbo tik vienoje darbovietėje – Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijoje. 1993 m. jam suteikta istorijos vyresniojo mokytojo kvalifikacinė kategorija, 1998 m. – mokytojo metodininko.

Mokytojas yra gavęs daug apdovanojimų:

Trakų viešosios bibliotekos padėka už kraštotyros parodą „Kraštotyra – tautos atminties saugotoja“.

Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijos direktoriaus padėka už labai gerą mokinių paruošimą konkursui „Lietuvos laisvės kovų ir kančių istorija“.

Trakų rajono savivaldybės administracijos Mero Padėkos raštas už kūrybinę pedagoginę veiklą ir nuoširdų darbą ruošiant mokinius konkursams ir brandos egzaminams.

Lietuvos Respublikos Ministro Padėkos

raštas Jubiliejaus proga už neišsenkančią energiją, erudiciją ruošiant mokinius konkursams ir olimpiadoms.

Apie dešimt metų, būdamas klasės vadovu, su auklėtiniais plaukiojo baidarėmis Lietuvos upėmis, per mokinių vasaros atostogas buvo organizuojamų vasaros sporto ir poilsio stovyklų vadovas.

Tai tik kelios biografijos datos. Už jų – žmogus, visą savo gyvenimą sąžiningai buvęs Mokytoju, kantriai kūręs save ir padėjęs tobulėti kitiems.

Gediminas savo kvalifikaciją kėlė kasdien, kasdien ir išdalindavo save mokiniams. Kelios kartos jaučia dėkingumą Mokytojui už tai, kad mokė pripažinti šio pasaulio vertingumą, pažinti pasaulio tikrovę. Jis buvo ir bus gerbiamas už reiklumą sau ir kitiems.

Mokytojas Gediminas turėjo aruodus istorinių žinių, pats buvo istorinio palikimo tęsėjas ir drauge savo savastimi jį įprasmino, 1991 m. dalyvaudamas Lietuvos nepriklausomybės atgavimo žygyje.

Gediminas Mickonis, būdamas puikus istorijos dalyko specialistas, su mokiniais dalyvavo istorijos olimpiadose ir konkur-

suose, daug abiturientų paruošė valstybiniam brandos egzaminams, skatino savo ugdytinius siekti aukštesnių tikslų. Būdamas tolerantiškas ir atviras gražiai sutardavo tiek su mokiniais, tiek su kolegomis. Dažniausia grėžė žvilgsnį į istoriją, kultūrą, stebino savo erudiciją, mėgo laisvalaikį, ypač žvejybą. Jo vidinis moralinis kompasas visad tiksliai nukreiptas dviem kryptimis: šeima (kartu su žmona mokytoja Tatjana užaugino dukterį Aistę) ir gimnazija.

Netekome gražaus, darbštaus, padoraus ir išmintingo žmogaus. Jo trūks ne tik šeimai, kolegoms, šių metų abiturientams, bet ir tiems, kurie gimnaziją baigė anksčiau. Klasinga liga pasiglemžė, lemtis išsivedė... Gal ten, kur saulė šviečia, gal ten, kur skausmo, rūpesčių nėra...

Reiškiame užuojautą artimiesiems, kuriems lieka Išėjusiojo gerumo šviesa. Visi saugosime buvimą kartu atmintį.

Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijos bendruomenė

Katalikiškos pogrindžio spaudos organizatorius – kunigas Pranas Račiūnas

Šarūnas ŠIMKEVIČIUS, Alytus

Tęsinys. Pradžia Nr. 8

Kunigo P. Račiūno pagrindinės spaudos rinkinį sudaro religinė ir pasaulietinė literatūra. Dauguma religinio turinio. Rinkinyje yra ir pogrindžio periodinių leidinių: „Lietuvos katalikų bažnyčios kronika“, „Perspektyvos“, „Dievas ir tėvynė“, „Gyvoji bažnyčia“, „Kalba Motina“, „Meilės žodis“, „Polemika“, „Rūpintojėlis“, „Tautos ateitis“, „Tiesos kelias“ ir „Viltis“.

Daugelio originalių darbų nenurodomas autorius arba pasirašoma slapyvardžiu, asmenvardžio inicialais. Rinkinyje yra daugiau užsienio nei lietuvių autorių darbų. Beveik visi leidiniai yra mašinraščiai, daugiausia ne pirmi, o antri, treči ar kiti egzemplioriai. Taip pat yra leidinių, daugintų fotografuojant ar kopijavimo aparatais. Kalbine prasme ši spauda įvairi. Beveik visi pogrindžio leidiniai įrašyti ar susegti į kartoninius ar polietileningus viršelius.

Užsienio spauda sovietmečiu patekdavo į Lietuvą įvairiais būdais: oro balionais, pašto siuntomis ir per keliauninkus. Kunigai Jonas Lauriūnas, P. Račiūnas ir kiti organizavo Vakarų ir Vidurio Europos šalyse išleistų knygų vertimą į lietuvių kalbą⁴.

Šio pogrindžio spaudos rinkinio kaupimo ir saugojimo sąlygos bei aplinkybės nėra tiksliai žinomos. Sovietinės valdžios metais dvasininkas negalėjo kaupti tokios literatūros, kuri atitiko jo pažiūras. Todėl kunigas P. Račiūnas, nuolat būdamas saugumo akiratyje, vengė laikyti savo namuose pogrindžio spaudą, o ypač periodinę. Slaptųjų leidinių P. Račiūnas gaudavo ir iš kitų kunigų. Tikriausiai jis turėjo ir savo paties rašytus ar verstus pogrindžio leidinius. Galbūt tik po 1990 m. pogrindžio spaudą kunigas P. Račiūnas laikė klebonijoje, kuriose dirbo, nes visa archyvinė medžiaga buvo atvežta į VUB RS iš kunigo P. Račiūno klebonijos Tabariškėse (Vilkaviškio vyskupija).

Asi lankiausi muziejuje Tabariškėse ir mačiau etnografijos kolekciją, kuri laikyta dvaro rūmuose, o biblioteka – kitur. Biblioteko bibliotekos durys buvo atviros visiems susidomėjusiems, bet leisdavo į namus išsinešti tik šiuolaikinius leidinius, senus galima buvo žiūrėti tik vietoje.

Per sovietų okupaciją Lietuvoje ypač didelį vaidmenį į atliko du periodiniai leidiniai – „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ ir atgaivinta „Aušra“. Garsiojo pogrindinio leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką“ atsiradimo pradžia buvo slapti Pietų Lietuvos kunigų susirinkimai. Per juos sutarta registruoti faktus, kaip katalikų bažnyčią Lietuvoje persekioja įvairiose vietovėse sovietiniai veikėjai, ypač pasidavę mokytojai. Vėliau ta informacija skelbta užsienio lietuvių laikraščiuose ir per įvairias užsienio informacijos priemones, ypač per Vatikano radiją. Tai bent iš dalies padėdavo tramdyti persekiotojus, nes jie nenorėdavo išgarsėti visame pasaulyje. Pareigūnai ėmė vengti žiaurių, net sovietiniams įstatymams prieštaraujančių išpuolių, nes gaudavo nurodymų net iš Maskvos nedaryti sovietų valdžią kompromituojančių išsišokimų. Taigi šis leidinys virto registruotų sovietinės valdžios nusikaltimų metraščiu, gąsdinusių partijos veikėjų⁵. „Kronikos“ leidėjai ir pagrindiniai platintojai buvo kunigai Sigitas Tamkevičius ir Juozas Zdebskis. Pirmasis „Kronikos“ numeris pasirodė Simne⁶. Leidėjams padėjo visas būrys kunigų, tarp kurių buvo ir P. Račiūnas. „Kroniką“ perspausdindavo įvairūs žmonės rašomomis mašinėlėmis, todėl išleisti didesnį tiražą buvo nelengva. Manoma, kad dalį savilaidos leidinių ar jų tekstų daugindavo ir platindavo patys skaitytojai⁷.

1972–1988 m. iš viso ėjo 22 periodiniai pogrindžio leidiniai, iš kurių net 11 katalikiški⁸.

Kun. P. Račiūną ypač domino Rusijos carų ir sovietinių ateistų priemonės siekiant

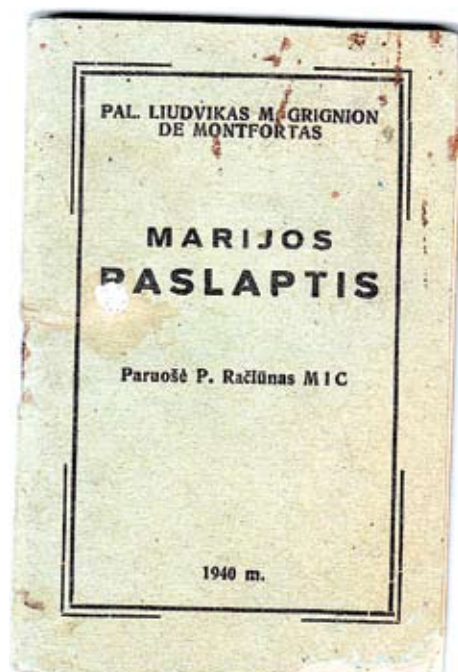

P. Račiūnas jaunystėje (nuotr. iš Varėnos paminklosaugos skyriaus fondo)

nutautinti ir nukatalikinti Lietuvą, o reikėjo dirbti priešingą darbą. Idealu jam čia tapo vyskupas Motiejus Valančius, be galo aukšto lygio diplomatas, puikiai suvokęs, kad tokiame galingame režime jėga priešintis neįmanoma, reikia ieškoti kitokių kelių. Tiesa, kai kurių savo meto veikėjų Valančius liko nesuprastas.

Panaši problema iškilo ir klebonui P. Račiūnui, kai 1976 m. gavo kvietimą dalyvauti Tarptautiniame Eucharistiniame kongrese Filadelfijoje. Ne vienas tuometis kunigas, kovojantis už bažnyčios teises, priešinosi. Vadovavosi tokia nuomone, kad kelionė galima pateisinti, jei kunigas Račiūnas ten viešai pasisakytų prieš sovietų valdžios vykdomą Lietuvos katalikų bažnyčios persekiojimą. Bet tokiu atveju šis jau nebūtų galėjęs grįžti į Lietuvą arba sugrįžusio lauktų naujas areštas ir bylos.

Per šią kelionę susitarta, kaip amerikiečių veikėjai galėtų padėti Lietuvos bažnyčiai. Nuo tada jie prisidėjo prie pogrindžio leidinių įvairiapusio rėmimo, „Kronika“ pradėta leisti įvairiomis svarbiausiomis užsienio kalbomis. Amerikos vyskupams nepatiko, kad „Kronikoje“ daug vietos skiriama nacionaliniams Lietuvos klausimams, o ne religijai. Todėl pasiūlyta leisti kitą periodinį leidinį. Kunigas P. Račiūnas kaip idealu vadovavosi ne tik Motiejumi Valančiumi, bet ir Jono Basanavičiaus „Aušra“, todėl grįžęs į Lietuvą nutarė atgaivinti „Aušrą“. Sutikęs S. Tamkevičių, Račiūnas išdėstė jam savo sumanymą ir perdavė kai kuriuos parengtus straipsnius. Kunigas S. Tamkevičius pritarė tam ir sutiko leisti „Aušrą“ šalia „Kronikos“. Taip tos pačios leidėjų grupės pradėta redaguoti ir leisti naujoji „Aušra“. Straipsnius leidiniui kunigas P. Račiūnas rašydavo Paluobių klėtelėje. Nuo penkto numerio leidimą Račiūnas patikėjo kun. Lionginui Kunevičiui. Reikia stebėtis, kaip, esant tokiai daugybei saugumo užverbuotų agentų, jiems nepavyko surasti „Aušros“ redaktorių ir ją likviduoti. Išleistas 61 numeris. Tačiau „Aušros“ sukūrimas sutrukdė kunigui P. Račiūnui tapti vyskupu. Tais laikais Lietuvos vyskopus tvirtindavo saugumas ir Račiūno kandidatūra buvo atmesta, prisiminus jo sąsajas su „Aušra“. Atitinkamai klebonas P. Račiūnas ir kiti turėję didžiulį autoritetą kunigai turėjo įtakos Lietuvos vyskupų skyrimams Vatikane, išpėdami popiežių, kokio kandidato negalima šventinti vyskupu.

Knygos viršelis

Knygos viršelis

Tačiau kun. P. Račiūno darbai buvo svarbesni nei vyskupo pareigybė, kurios jam neteko turėti. Parengti leidiniai padėjo atkreipti daugelio pasaulio kraštų dėmesį į Lietuvą ir jos gyventojų beteisiškumą. „Kronika“ daug prisidėjo prie to, kad žmogaus teisių gynimo klausimas taptų svarbiu tarptautinės politikos veiksmu. Per visą okupacijos periodą sovietinei valdžiai taip ir nepavyko katalikų bažnyčios valdymo perimti į savo rankas. Pagrindinė priežastis – būtinybė SSRS pasauliui rodytis demokratine valstybe. Nepaskutinė priežastis – tai ir tokie dvasininkai kaip P. Račiūnas, kurių darbas rėmėsi žmonių drąsa. Daugybę gražių epitetų galima pritaikyti P. Račiūnui: dvasios fronto karys ir atgimimo šauklys (V. Landsbergis), katalikiškos veiklos strategas (M. Bloznelis)⁹.

Reikia džiaugtis, kad ir po jo mirties kolekcija išsaugota ir prieinama visuomenei.

Literatūra

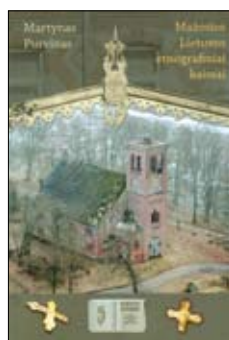
⁴KAZAKEVIČIUS Alvydas. Rusų išeivijos ir knygų mainų projekto literatūros platinimas Rytų Europoje 1950 – 1990 metais // *Knygotyra*. 2005, nr. 44, p. 174–175.
⁵TAMAKAUSKAS Zigmantas. „LKB kronikos“ kelias // *XXI amžius*. 2007, nr. 30, p. 4.
⁶KRIČENAITĖ Vilma. Ką slėpė Simno bažnyčios altorėlis // *Alytaus naujienos*. 2007, nr. 53, p. 6.
⁷KACERAUSKIENĖ Aldona. Savilaida – vienas garbingiausių XX amžiaus istorijos puslapių // *XXI amžius*. 2007, nr. 10, p. 3.

Patiksliname, kad P. Račiūnas vikaru dirbo Pirmojoje Varėnoje (Nr. 8, p. 14).

Redakcija

Pabaiga

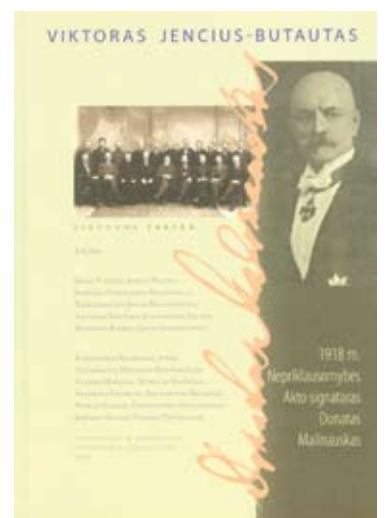
Vorutos fondas išleido dr. Martyno Purvino knygą *Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai*, Trakai: Voruta, 2011, 352 p., spalvota, iliustruota. Knygą galite įsigyti Lietuvos knygynuose, Vilniaus centriniame knygyne, Martyno Jankaus muziejuje Bitėnuose, Mažosios Lietuvos muziejuje Klaipėdoje, Šilutės muziejuje ir Vorutos redakcijoje. buhalterija@voruta.lt

Vorutos fondas išleido Viktoro Jenciaus – Butauto knygą „1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas“.

Knygą galima nusipirkti Lietuvos knygynuose bei Vilniaus centriniame, „Humanitas“ knygyne, bei www.patogupirkti.lt bei **Vorutos** redakcijoje.

El. paštas: buhalterija@voruta.lt

Tai vis šilutiškių kančios ir didvyriškumas

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

Laikydama save šilutiške, dažniau esu linkusi išgyventi „šišioniškų“, senųjų gyven-tojų (jau kone išnykusių, taip, ir Vokietijon išvykusių) nuoskaudas dėl atsikėlėlių iš visos Lietuvos agresyvaus šio krašto „savinimosi“, lietuvinimo ir katalikinimo nei pajausti padėką tiems žemaičiams ar dzūkams už šiandieninę, gyvą ir nevienspalvę, Šilutę.

Eugenijaus Rimvydo Stanciko knyga „Operacija IŠSIGIMĖLIAI, arba moksleiviai MGB pinklėse“* buvo skaudi, prasminga pamoka. Džartant paliudijęs mūsų tautos tragediją Antrojo pasaulinio karo „pergalei“ virtus žiauria raudonąja okupacija ir didvyrišką jaunųjų idealistų kovą už laisvą Lietuvą, autorius savo ir draugų „šilutiškais“ gyvenimo epizodais atskleidė, be viso kito, ir skaudžias, nelabai savanoriškas daugelio šeimų pokarines migracijas. Tad užvertusi knygą, pati sau turiu pasakyti: mažos pagrindinės antisovietinės kuopelės, nors ir trumpas, praktinės veiklos – be tarpusavio išpareigojimų, pasitarimų ir pan. – kaip ir neįgijęs egzistavimo faktas įrašytinas į Šilutės kelių šimtmečių istoriją kaip reikšminga detalė. 6-o dešimtmečio pradžioje Šilutėje gimnaziją bebaigiančių jaunuolių būrimasis dėl laisvos Lietuvos galbūt nestebintų, galbūt tai būtų galima „nurašyti“ jaunatviškam romantikos ir nuotykių troškimui, jei neturėtume progos su skausmingu pasididžiavimu širdyje regėti, kad šis idealizmas išlaikė sunkiausių išbandymų egzaminą (sadistiško tardymo mėnesius ir alinančios bausmės metus).

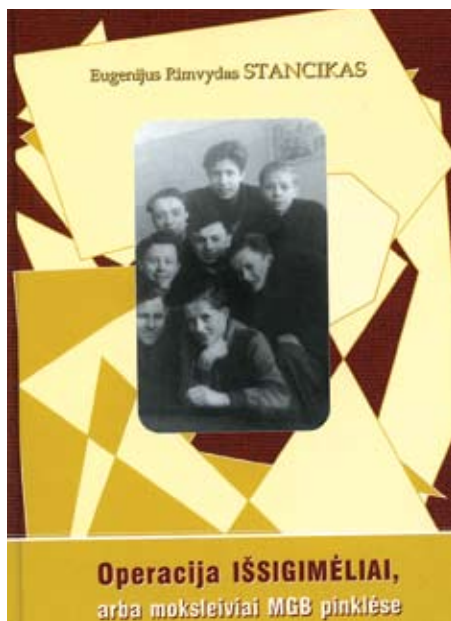
Taigi 1951 m. ruduo – galime tik įsivaizduoti, koks tai žiaurus „laisvės ir brolybės“ diegimo metas; kita vertus, ir jaunuoliai dar mena, jei ne „smetoninę Lietuvą“, tai bent karo ir vokiškos okupacijos metais vyrenčių puoselėtą tikėjimą, kad pokariu vėl atgims laisva Lietuva, kad skaudžios pirmosios rusų okupacijos netektys (kiek taikių darbščių tautiečių jau gulaguose!) ir baisumai nebepasikartos, jie netgi patys buvo istorinės žinios – 1941 m. birželio sukilimo – paskelbimo per radiją klausytojai, visuotinio džiaugsmo dalyviai...

Taip susiburia penki šilutiškiai bendraklasiai – tiesa, vienas jų (būtent autorius) dėl varganos šeimos situacijos, mamai sunkiai sergant, jau perėjęs ir vakarinę ėmės darbo – į Laisvojo Lietuvos jaunimo tautinį susivienijimą (LLTJS); prie jų greit pritampa ir šeštasis, vieno iš penketuko brolis, besimokąs jau Vilniuje, geležinkelininkų technikume. Žinia, ne vienu sykiu radosi organizacija su jos įstatais, narių slapyvardžiais ir pasižadėjimo formulėmis, bet draugai neklystamai suprato esą vienminčiai. Štai šis penketukas, ambicingai pasivadinęs CO – centriniu organu, mat planuota, kad kiekvienas jų prie savęs suburs dar mažas grupes, viena apie kitą nieko nežinančias – konspiracija (*post factum* telieka karčiai nusišypsoti)!

Gediminas Antanas Bračiulis (Gintautas), gimęs 1934 m. Seirijuose, Alytaus apskrityje; Klemensas Maskolius (Tautvaldas), gimęs 1932 m. Šilutėje;

Vladas Pupšys (Audronius), gimęs 1934 m. Kaune;

Eugenijus Rimvydas Stancikas (Žyman-

Knygos viršelis

tas), gimęs 1934 m. Krekenavoje, Panevėžio apskrityje;

Antanas Šklėrius (Džiugas), gimęs 1933 m. Krikštonių kaime, Seirijų valsčiuje, Alytaus apskrityje.

Na, ir šeštasis, Klemenso brolis, jau tuomet mokėsis Vilniuje: Gintaras Maskolius (Algimantas Edmundas), gimęs 1931 m. Šilutėje.

Mano žvilgsni, kaip minėta, traukia ir šių šilutiškių gimimo vietas... Už glaustai autoriaus pateiktų biografinių duomenų galime nujauti slypint kiekvienos šeimos pokarines dramas, į tragedijos „žanrą“ neperejusias, ko gero, tik dėl gyvenamosios vietos pakeitimo... Beje, brolių šilutiškių šeima „istorinė žymė“ paženklinta dar iki tragiškojo LLTJS finalo – tėvas Maskolius buvo 1923 m. Klaipėdos krašto sukilimo dalyvis, tad 1939-aisiais visiems teko trauktis į Dižiją Lietuvą (Žemaičių Naumiestį), tik po karo vėl grįžta į Šilutę.

E. R. Stancikas nesiblaško, detalčiai aiškindamas draugų gyvenimo aplinkybes, net ir savo laimingojo gyvenimo tarpsnio prisiminimus įterpia šykščiai (bet prasmingai). Jo pasakojimo linija tikrai nuosekli, centruota į LLTJS istoriją – trumpą susikūrimo ir veiklos, kur kas ilgesnį, patekus į MGB (TSRS valstybės saugumo ministerija, KGB pirmtakė) pinkles. O į jas jaunuoliai patenka pagrindinei jų veiklai nespėjus kaip reikiant įsibėgėti – gal naiviai, taigi idealistiškai, jų vilniškiam nariui įtikėjus netikėtai apsiėriškusiu, ryši su analogiška vilniške organizacija žadančiu veikėju Tigrui. Po šio „pagrindininko“ atvykimo – su Gintaro rekomendaciniu laišku – į Šilutę, visi LLTJS nariai suimami (1952 m. birželį). Negali nesibaisėti MGB tardymo metodais (net jų rafinuotumui idant neliktų kankinimo žymių tardytojas jaunutį „nusikaltėlių“ E. R. Stanciką pastato – virš galvos sunertomis rankomis – po plieskiančiu prožektoriumi), negali nesižavėti jaunuolių

prakalbamą mėnesinį mokestį – jis siekia vos 4 litus.

Dar daugiau galimybių bendrauti su artimaisiais suteikia „Tele2“ paslauga „Šeima ir draugai“. Pasirinkus ją, su artimaisiais „Tele2“ tinkle galima kalbėti visiškai nemokamai. Vienas vartotojas gali pasirinkti iki 5 numerių, į kuriuos skambučiai nieko nekainuos. Mėnesinis paslaugos mokestis – 1 litas už vieną pasirinktą numerį.

„Tokios šventės kaip motinos diena suteikia progą artimiausiems žmonėms pasakyti, kokie jie mums svarbūs. Siūlydami naujuosius planus bei paslaugas siekiame bendravimą su artimaisiais padaryti kuo paprastesnį ir pigesnį, kad kiekvienas galėtų nuolat puoselėti ryšius su brangiausiais žmonėmis ne tik per šventes, bet ir kasdien“, – sako Tomas Burovas, „Tele2“ marketingo vadovas.

LLTJS nariai – LSSR MGB vidaus kalėjimo kaliniai

LLTJS nariai - LSSRS MGB vidaus kalėjimo kaliniai (knygos iliustracija)

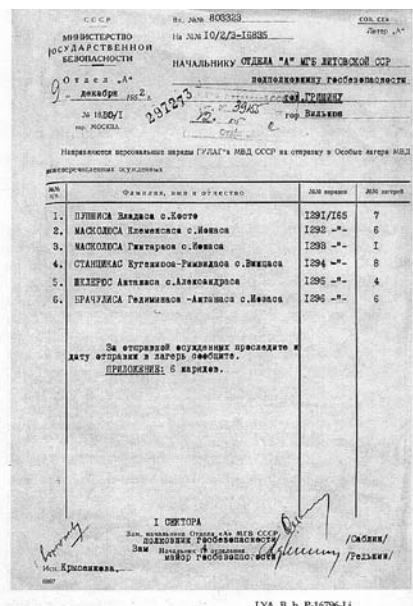
dvasios stiprybę, orumu ir ištikimybę bičiulystei. Autorius, suprantama, dalijasi savais atsiminimais, patiriame būtent jo išgyvenimus, apmąstymus sadistiškų tardymų akivaizdoje, jo gulago kelius... Bet greta subjektyvaus šios istorijos matmens ne menkesnis svoris suteikiamas ir archyvinei dokumentikai (kas be ko, anų laikų dvelksmą perteikia ir nuotraukos). Telioka pasidžiaugti, kad nedingę MGB tardytojų uolumą ir „principingumą“ liudijantys dokumentai – pranešimai aukštesnėms instancijoms (taip pat ir LSSR valdžiai), nutarimai ir pan. Šie biurokratinė ir kartu sovietiška patetiška kalba rašyti sėkmingos kovos prieš „buržuazinius nacionalistus“ liudijimai ne tik šiandieninės nepriklausomybės kartai, bet ir ne vienam „normaliu“ sovietmečiu be ypatingų sukrėtimų augusiam naivuoliui turėtų atverti nežinotas atneštosios Stalino saulės pragarmes... Būtų ironiška, jeigu nebūtų bausių, skaityti, tarkim, LSSR MGB Tardymo skyriaus vyr. tardytojo Litvinovo išvadą, papildančią dešimties metų kalėjimo nuosprendį vienam iš bylos, pelniusių „Išsigimėlių“ titulą, kaltininkų: „Atsižvelgdamas į tai, kad pagal padarytus nusikaltimus STANCIKAS yra ypač pavojingas“.

NUTARIAU STANCIKĄ Eugenijų Rimvydą pasiūsti atlikti bausmę į Ypatingąjį SSRS lagerį“ (p. 200).

Juk ir tardytas (uoliojo vyr. leitenanto Litvinovo) šis „ypač pavojingas nusikaltėlis“, kaip ir kiti jo draugai, buvo žiauriausio režimo sąlygomis – LSSR MGB vidaus kalėjime Vilniuje, į kurį vis dėlto – paguodai ar patyčiai – muzikos garsai iš kaimyninės Konservatorijos prasimelkdavo...

Kalėjimo ir lagerio pasmerktiesiems, su laukusiais tokių naujokų, telieka sureaguoti: „Jau ir vaikus sodina“...

Tėveliui Stalinui mirus, situacijai ėmus keistis ir švelnėti, autorius iš savo Pesčanyj la-

Tremiamų nuteistųjų sąrašas (knygos iliustracija)

gerio Karagandos srityje paleistas jau 1955 sausį – savo pasidžiaugimą bausmės trumpumu, taja mielaširdystę kartu išgyvenu kaip juodąjį humorą... (Trumpai kalėta, mažai kentėta?!.)

Analogiškų bausmių (bei jų sutrumpinimo) sulaukė ir kiti Susivienijimo nariai – *Audroniui* teko netgi 25 metų laisvės atėmimo ir 5 metų tremties nuosprendis, mat jo būta didžiausio šios veiklos – rengimosi prasidėjus karui išjungti ir aktyvią Lietuvos išlaisvinimo kovą – organizatoriaus... Šis „amerikonų laukimo“ motyvas pokariu – juk ir partizanus palaikęs – vertas gilesnių apmąstymų, į juos nesileisiu. Bet partizanų dramos, skaudžiai, nors tik epizodiškai įsirašiusios į E. R. Stanciko knygą, negaliu nepaminėti: jo kameros draugas, ištirpus pirmajam nepasitikėjimo šaltukui, prisistato: „Beržas“... Ir papasakoja savo skaudžiai tragišką istoriją – išdavė, į pasala įviliojęs, geriausias draugas, kartu partizanavęs, tik susirgęs paliktas gydytis pas būrio ryšininkę... Pasakojama viliantis, kad vis dar miške iš paskutiniųjų besilaikantiems miško broliams bus perduota perspėjanti žinia: nepasitikėti ir saviškiais, ilgesnį laiką nuo būrio atitrūkusiais. Juk tai vėlgi liudijimas apie MGB klastingąsias pinkles...

E. R. Stanciko knygą skaudi. Tai asmeniškai ir kartu apibendrinimo lygmenį pasiekiantis liudijimas apie kone kafiško absurdo – tik de ja, kur kas sadistiškesnio – akivaizdoje išsaugotą žmogiškąjį orumą. Bet kartu knyga skaidri, jokiais šiandienos nusivylimais ir apgailestavimais nesudrumsta. Telioka pagarbiai nulenkti galvą prieš *savus* šilutiškius.

*Eugenijus Rimvydas Stancikas. *Operacija IŠSIGIMĖLIAI, arba moksleiviai MGB pinklėse*. - Vilnius: Knygiai, 2010. – p. 231

PR

Motinos dieną „Tele2“ kviečia būtinai paskambinti mamai

Ar jau sugalvojote, ką pirmąjį gegužės sekmadienį pasakysite ir ko palinkėsite brangiausiame pasaulyje žmogui – savo mamai? Telekomunikacijų bendrovė „Tele2“ kviečia nešykštėti gerų žodžių – jeigu motinos dieną nepavyktų aplankyti mamos, būtinai jai paskambinkite ir išsakykite pačius gražiausius jausmus. Kalbėkite nevaržydami savęs: pasirinkus „Tele2“ mokėjimo planus, su artimaisiais galima bendrauti dar ilgiau ir pigiau.

Nemokami pokalbiai su artimaisiais

Naujasis „Tele2“ paslaugų planas „50“ leidžia kiekvieną mėnesį visuose Lietuvos tinkluose nemokamai kalbėti 50 minučių. Tai galima daryti už itin mažą minimalų

Norint užsisakyti paslaugą „Šeima ir draugai“ tereikia išsiųsti SMS numeriu 1572. Žinutėje būtina įrašyti žodį PORA ir pašnekovo, su kuriuo norite kalbėti nemokamai, telefono numerį. Tą patį turėtų padaryti ir pasirinktas pašnekovas – tą pat dieną išsiųsti žinutę su žodžiu PORA ir jūsų telefono numeriu.

Dar pigesnės paslaugos PILDYK vartotojams

Itin pigūs pokalbiai bei žinutės prieinami ir išankstinio mokėjimo paslaugos PILDYK vartotojams. Užsisakius paslaugą PLIUS, siųsti SMS ir kalbėti visuose Lietuvos tinkluose galima mokant vos 8 centus už pokalbio minutę ar išsiųstą žinutę be jokių

sujungimo mokesčių. Tokie tarifai taikomi išsiuntus žinutę su žodžiu PLIUS numeriu 1556 (žinutės kaina – 0,15 Lt). Užsakyta paslauga galios 30 dienų, jos kaina – 3 Lt/mėn.

Statistika liudija, kad Lietuvos vartotojams galimybė daug ir laisvai kalbėti yra labai svarbi. Ryšių reguliavimo tarnybos duomenimis, būtent „Tele2“ klientai mobiliuosiais telefonais kalba daugiausiai. Praėjusiais metais „Tele2“ taip pat aptarnavo didžiausią pokalbių srautą Lietuvoje.

Rinkos analizės ir tyrimų bendrovės „RAIT“ kovo mėn. atliktos apklausos duomenimis, „Tele2“ yra populiariausias ir labiausiai rekomenduojamas operatorius Lietuvoje. Beveik pusė apklausos dalyvių teigė, kad naudojami „Tele2“ paslaugomis. Du iš trijų apklaustųjų tvirtina, kad „Tele2“ siūloma paslauga kaina mažiausia.

Skelbimai, reklama**Sveikiname**

AB „Klaipėdos jūrų krovinių kompanija“
inžinierių Stasį MILIUKĄ gražaus 70-ties
metų jubiliejaus proga. Tegul garbingas
jubiliejus naujų jėgų širdy pasės ir pakylės
lyg laisvas vėjas ieškot gyvenimo žvaigždės.

„Vorutos“ laikraščio darbuotojai
Edita Komarova, Stanislava Žuravskā,
Jolanta Vasiliauskaitė,
Birutė Žemaitaitytė,
Aušra Virvičienė,
Juozas Vercinkevičius,

**SENOJI
KIBININĖ**

„Senoji Kibininė“ siūlo:

- * Kibinų pristatymas į namus.
- * Edukacinė kibinų gaminių pamokėlė.
- * Parodomoji šimtalapio gaminių pamokėlė.
- * Specialus meniu grupėms.
- * Šventiniai ir pobūvių pasiūlymai.
- * Dienos verslo pietūs.
- * Garantuojame malonų ir atidų aptarnavimą.

„Senosios kibininės“ autobusiukus rasite šiais adresais:

1. Savanorių pr. 247 (šalia „Maximos bazės“)
2. Savanorių pr. 16 (šalia „Hyper RIMI“)
3. Žirmūnų g. 64, Vilnius (šalia „Hyper RIMI“)
4. Žirmūnų g. 2, Vilnius (šalia IKI)
5. Konstitucijos pr. 40, Vilnius (prie CUP, šalia Baltojo tilto)
6. Ateities g. 91, Vilnius (MANDARINO patalpoje)
7. Viršuliškių g. 40, Vilnius (šalia MADOS)
8. Ukmergės plentas 369, Vilnius (šalia BIG)
9. Gabijos g. 30, Vilnius (šalia „Maximos“)
10. Jeruzalės g. 4, Vilnius (šalia RIMI)
11. Vydūno g. 4, Vilnius, Pilaitė (šalia RIMI).

**Ačiū,
kad esate
kartu!**

www.kibinas.lt

Užs. Nr. 04

Parduodu anti-
kvarinį banko seifą
(austriškas), 1930 m.
gamybos (aukštis
1,34 m, plotis 0,74 /
0,66 m).

Tel. 8 605 19 302

Užs. Nr. 194

**Mieli laikraščio „Voruta“
skaitytojai ir prenumeratoriai,**

prašome pasinaudoti savo teise paaukoti
mūsų įstaigai iki 2 proc. pajamų mokesčio sumos
pagal Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos
įstatymą.

Įmonės rekvizitai:
Viešoji įstaiga „Vorutos“ fondas.
Adresas: Trakai, Naujoji g. 16 LT-21111
Įmonės kodas: 181392738.

„Vorutos“ redakcija

Dėl istorijos mokytojo **Gedimino Mickonio** mirties
nuoširdžiai užjaučiame žmoną TATJANĄ, dukrą AISTĘ,
jų artimuosius, mokyklos bendruomenę. Telydi Jus
paguoda ir dvasios stiprybė šių sunkių netekties valandą.

„Trakų žemės“ ir „Vorutos“ redakcijų darbuotojai

AMBULATORINĖ REABILITACIJA „TRASALYJE“

**„Trasalis - Trakai Resort & SPA“ centre teikiamos šios am-
bulatorinės rehabilitacijos paslaugos, apmokamos iš priva-
lomojo sveikatos draudimo fondo lėšų:**

Vaikams:

- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (16 apsilankymų).
- Kvėpavimo sistemos ligos (16 apsilankymų).

Suaugusiems:

- Kvėpavimo sistemos ligos (10 apsilankymų).
- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (12 apsilankymų).
- Kvėpavimo sistemos ligos (14 apsilankymų).
- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (14 apsilankymų).
- Nervų sistemos ligos (14 apsilankymų).

AMBULATORINĖ REABILITACIJĄ SKIRIA JŪSŲ ŠEIMOS GYDYTOJAS

Registracija darbo dienomis 9.00 - 18.30.

„Trasalis - Trakai Resort & SPA“ centras
Gedimino g. 26, Trakai
Tel. +370 699 52068
El. p. kestutis@trasalis.lt
www.trasalis.lt

Mums rūpi Jūsų sveikata!

Užs. Nr. 02

Prisidėkite prie **Vorutos** leidybos

Voruta jau skaičiuoja trečiąjį savo leidybos ir
veiklos dešimtmetį. Tai vienintelis šalies istorijos
laikraštis, skirtas ugdyti lietuvių istorinę atmintį ir
tautinę savimonę, populiarinti Lietuvos istoriją.

Jūsų, mieli skaitytojai, parama padeda laikraš-
čiui pateikti naujų žinių apie svarbiausius Lietuvos
istorijos įvykius ir jų įvairias interpretacijas bei
vertinimus.

Norėdami ir toliau dirbti Jūsų labui ir ugdyti
Lietuvos istorinę atmintį ir tautinę savimonę, pra-
šome paremti *Vorutą* ir finansiskai.

Paramos būdai:

1. Jūsų aukos.
2. Parama, vadovaujantis LR Paramos ir labda-
ros įstatymu, skiriant 2 proc. iš valstybei sumokėto
gyventojų pajamų mokesčio.

3. Jūsų užsakoma prenumerata.

4. Jūsų mokami skelbimai, sveikinimai, užuo-
jautos bei reklama ne tik *Vorutos* laikraštyje, bet ir
interneto svetainėje www.voruta.lt

Informacija apie paramos gavėją

VšĮ „Vorutos“ fondas
Įmonės kodas 181392738
Adresas: Naujoji g. 16, Trakai LT-21111
El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt arba
voruta@voruta.lt

Tel. 8 528 512 66, 8 605 11117

Atsiskaitomosios sąskaitos numeris
LT654010042700021469

Mokėjimo paskirtyje nurodykite, kad tai PARA-
MA

Dėkojame už bendradarbiavimą.

Dėmesio

Galite įsigyti 2011 m. įrištą *Vorutos* laikraščio metinį komplektą.
Kreiptis tel. 8 528 51266; mob. 8 603 11117.

El. p. buhalterija@voruta.lt

Kitas „Vorutos“ numeris išeis 2012 m. gegužės 12 d.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos 9 771392 1067018	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskiene, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius). © Voruta, 2012. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt ketvirtieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išleina kas antrą savaitę (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8528) 51266. „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel.: 860519302 Spausdino Media Regionalne Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1600 egz.	Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą <i>Lietuvos istorinė lemtis</i> Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt. Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Edita Komarova (ats. redaktorė, el. p. vorutosfondas@voruta.lt tel. 860311117), Birutė Žemaitaitytė (Mazoji Lietuva), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt), Stanislava Žuravskā (buhalterė, tel. 860311117, tel. faks.: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Dana Zacharevičienė, Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Antanas Lesys (istorija), Martynas Buivys (inter- netas), Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius, tel.: 860519302).
---	---	--	--